

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala

Mari Kolbakov

Tulevase võileivapõlvkonna ja nende vanemate hoiakud ja ettevalmistus eelseisvaks
hoolduskoormuseks

Magistritöö

Juhendaja: PhD Kairi Kasearu

Tartu 2023

Autorideklaratsioon

Olen koostanud käesoleva magistritöö iseseisvalt. Töös kasutatud teiste autorite tööd ja uurimused, põhimõttelised seisukohad ja muudest allikatest pärinevad andmed on viidatud.

Mari Kolbakov

ABSTRACT

Attitudes and preparation of the future sandwich generation and their parents for the upcoming burden of care

The purpose of this master's thesis was to find out the attitudes and preparations of the representatives of the sandwich generation in the run-up to the future burden of maintenance. The aim of the work came through the questions posed for the research. I wanted to figure out how are translating their everyday maintenance load women from sandwich generation, what kind of different strategies have they thought through as their maintenance burden is on the rise. And also I wanted to figure out from the mothers of the sandwich generation how they imagine the need for their caregiving and possible solutions in the future.

This master's thesis consists of a theoretical part and an exploratory part. In the theoretical part, I first gave an overview of the concept of the sandwich generation and described the theory of solidarity and ambivalence in the concept of intergenerational relations. In addition, I described the representatives of the sandwich generation, their ways of providing and receiving help, the stress of increasing loads, and the coping mechanisms. Furthermore, I gave an overview of the representatives of the sandwich generation in Estonia.

In the exploratory section, I searched for answers to my research questions through semi-structured interviews. I conducted five interviews with women from the sandwich generation who are raising underage children. In addition, I conducted separate interviews with their mothers to find out their vision for the future.

The need for help from the parents of the sandwich generation who participated in the study is rather minimal, which is why difficulties in reconciling work and family life are not seen at the moment if the need for parental help increases. Caring for one's own children is not perceived as a separate duty that would burden or prevent helping one's parents, depending on the age of the children, they would rather be seen as co-helpers in the future.

Mutual assistance plays an important role, representatives of the sandwich generation receive considerable support from their parents, primarily in the care of children, but also, if necessary, economically and morally.

Based on the research, it can be said that women tend to see themselves or their sisters providing the necessary increased assistance to their parents when the need arises, but at the same time they also have expectations for the brothers.

Experiences and attitudes acquired in childhood are important factors in intergenerational relationships. When it is time to support and help aging parents they are prepared to do what they have seen their parents do in the past. Representatives of the sandwich generation highly appreciate the emotional and moral support they provide, which helps the parents to avoid being lonely and feelings of loneliness. The provision of aid is closely linked to the concept of solidarity and ambivalence, it is done voluntarily, but at the same time there is an internal commitment to do so.

Although each other is seen as an increase in the need for help in caring for the role of representatives of the sandwich generation, communication on this topic is rather minimal. The interviewees had first acquired the knowledge that they were not thinking about the future and were of the opinion that the problem of the increasing burden of care should be addressed when the time has arrived.

Mothers of representatives of the sandwich generation have thought more about different scenarios for themselves, how they see themselves in the future as the need for help grows. Two of them will surely see themselves aging at home, relying on the help of children. Three of these mothers have considered moving to more comfortable housing if it helps to move on more independently but, if necessary, they are ready to go to a general care service provided outside the home. Although all interviewees spoke with a negative undertone about this service.

Representatives of the sandwich generation are not very aware of the services provided by the state and local government, and it is rather believed that they can cope without them. At the same time, from both sides, the services offered are seen as an important aspect for those who need them.

The number of participants in my study was rather small, but I believe that it provides an overview of the expectations of the representatives of the Estonian sandwich generation in terms of the future. This work can be further developed in a concept where the parents of the representatives of the sandwich generation already need more help than in this study, or where the representatives of the sandwich generation participating in the study are the only children and have to cope alone with supporting or helping parents.

Sisukord

ABSTRACT	3
Sissejuhatus	7
1 PEATÜKK: KIRJANDUSE ÜLEVAADE.....	9
1.1. Teoreetilised lähtekohad	9
1.1.1. Võileivapõlvkonna mõiste	9
1.1.2. Solidaarsuse teooria	10
1.1.3. Ambivalentsuse teooria	12
1.2. Ülevaade varasematest uurimustest	14
1.2.1. Võileivapõlvkonnaks valmistumine	15
1.2.2. Võileivapõlvkonna esindajad	16
1.2.3. Võileivapõlvkonna abiandmise viisid	17
1.2.4. Vastastikune abistamine.....	17
1.2.5. Võileivapõlvkonna stress.....	19
1.2.6. Võileivapõlvkonna toimetulekustrateegia	20
1.3. Võileivapõlvkond Eesti kontekstis	22
1.3.1. Võileivapõlvkonna esindaja kohustusi ja õigusi reguleeriv seadusandlus	23
1.3.2. Eesti olukorra tutvustus	25
2 UURIMUSPROBLEEMI TUTVUSTUS, EESMÄRK JA UURIMUSKÜSIMUSED	30
3 UURIMUSE METOODIKA.....	32
3.1. Uurimisviis.....	32
3.1.1. Andmekogumismeetod	32
3.1.2. Uurimuse käik	33
3.1.3. Uurimuses osalejate kirjeldus.....	34
3.2. Uurimuse eetiline aspekt ja eneserefleksioon	34

4	ANALÜÜS.....	38
4.1.	Võileivapõlvkonna esindajate hoiakud.....	38
4.2.	Võileivapõlvkonna esindajate varasemad kogemused lähedaste abistamisel.....	40
4.3.	Võileivapõlvkonna esindajate põlvkonnvahelised ja -sisesed suhted.....	41
4.4.	Võileivapõlvkonna esindajate tuleviku vaade	43
4.4.1.	Võileivapõlvkonna esindajate hinnang enda ettevalmistusele	45
4.4.2.	Võileivapõlvkonna teadlikkus KOVi teenustest.....	45
4.5.	Võileivapõlvkonna esindajate vanemate ootus eelseisvale hooldusele	47
4.5.1.	Võileivapõlvkonna vanemate abi lastele	48
4.5.2.	Võileivapõlvkonna esindajate vanemate vaade tulevikule.....	49
5	ARUTELU	52
	KOKKUVÕTE	57
	KASUTATUD KIRJANDUS	59

Sissejuhatus

Maailmas on vaid nelja sorti inimesi:

need, kes on olnud omastehooldajad;

need, kes on omastehooldajad;

need, kellest saavad omastehooldajad

ja need, kes vajavad omastehooldajaid.

Rosalynn Carter

Eestis on viimasel aastakümnel olulisele kohale kerkinud omastehooldajate temaatika. Tähelepanu on sellele pööratud nii ühiskonna kui riigitasandil. Omastehooldajaks loetakse täisealist isikut, kes hooldab või abistab oma lähedast. Võileivapõlvkonna esindajateks on inimesed, kes oma laste eest hoolitsemise kõrval abistavad või toetavad ka teisi lähedasi, eelkõige oma vanemaid.

Riigi jaoks on tähtis, et tööelised inimesed oleksid aktiivsed tööturul, hoolduskoormusega isikud aga jäävad sageli tööturult eemale nii hooldamiskohustuse kui sellest tulenevalt oma võimalike terviseprobleemide pärast. Seetõttu on oluline riigi jaoks tegeleda antud probleemile lahenduste otsimisega. Võileivapõlvkonna esindajatele, kes peavad toime tulema mitmekordse hoolduskoormusega, ei ole meie ühiskonnas tähelepanu pööratud.

Üldiselt on paljudel 30ndaks eluaastaks väljakujunenud oma rutiinne igapäevaelu, mille alla kuulub peamiselt oma alaealiste laste ning enda töö- ja pereelu sujuv planeerimine. Seega hetk, mil sinna lisandub veel oma abivajava vanema või lähedase eest hoolitsemine, muudab harjumuspärast elu kõikide pereliikmete jaoks. Võib oletada, et suur osa inimesi tajub endal teatud elu hetkel hoolduskoormust, milleks ei olda alati valmis. Kõige rohkem kohanemist uue olukorraga vajab võileivapõlvkonna esindaja ning hooldamist vajav isik, sest seni toimunud rollid on justkui vahetunud.

Riigi ja ühiskonna tähelepanu on käesoleval ajal suunatud pigem hooldereformile, mis on seotud küll hoolduskoormuse leevendamisega, kuid seda eakate vaatenurgast, kelle vajadus saab kaetud väljaspool kodu pakutaval üldhooldusteenusel. Kõik vananevad vanemad aga ei vaja väljaspool kodu pakutavaid teenuseid, sest nende abivajadus ei pruugi olla nii suur, vaid selle saab tagada kõrvaltoe või -abiga ka koduses keskkonnas.

Trumm jt (2012) ning Laidmäe (i.a) toovad välja, et eakate hoolekande süsteem on Eestis perekeskne, seda toetab perekonnaseadus, milles on määratletud põlvnemisest tulenev

ülalpidamsikohustus. Seega Eestis mitu aastakümnet valitsenud ühiskonna hoiak ja seadused soodustavad eakate hooldamist peresiseselt. Mistõttu on olulisel kohal võileivapõlvkonna esindajate enda ettevalmistus mitmekordse hoolduskoormusega toimetulekuks.

Tulenevalt hooldetemaatika olulisusest on Eestis tehtud mitmeid uuringuid, mis käsitlevad hoolduskoormusega isiku probleemidest ja eaka või erivajadusega inimese hoolde vajadustest. Põlvkonnavahelisi suhteid kirjeldavaid artikleid ja uurimustöid on samuti avaldatud nii üliõpilaste kui teadurite poolt, uuritud on ka väikelaste emade hakkama saamist töö- ja pereelu ühitamisega. Kuid mitmekordse hoolduskoormusega isikute enda nägemus on jäänud pigem tahaplaanile.

Magistritöös soovin välja selgitada eelkõige võileivapõlvkonna esindajate mõtteid ja nende valmisolekut tulevaseks hoolduskoormuseks. Soovin anda ülevaate nende hoiakutest põlvkonnasisestele suhetele ja kirjeldada, mis on nende jaoks kõige olulisemad aspektid abi andmisel, millist abi nad ootavad teistelt ning kuidas kujutavad ette tulevikku. Samuti annan ülevaate võileivapõlvkonna esindajate vanemate endi mõtetest ja vaatest tulevikule kui nende abivajadus suureneb.

Teoreetilises osas annan ülevaate, kes on võileivapõlvkonna esindajad, mis aspektid on olulised põlvkonnavahelistes suhtes ja hoiakute kujunemises, mis mõjutavad võileivapõlvkonna esindajate hoolduskoormust enim ning kirjeldan võileivapõlvkonna esindajaid Eesti kontekstis. Probleemipüstituses määratlen uurimusprobleemi, uurimisküsimused ja töö eesmärgi. Metoodika osas kirjeldan uurimus- ja andmekogumise meetodit. Seejärel analüüsin võileivapõlvkonna esindajate ja nende vanematega tehtud intervjuud. Kokku tegin kümme intervjuud, nendest viis võileivapõlvkonna esindajatega, kes olid vanuses 29 kuni 43 eluaastat ja viis nende vanematega, kes olid vanuses 55 kuni 73 eluaastat. Intervjuud on tehtud 2023. a juulikuu alguses. Sellele järgneb arutelu ja kokkuvõtte.

1 PEATÜKK: KIRJANDUSE ÜLEVAADE

1.1. Teoreetilised lähtekohad

Võileivapõlvkonna esindajate seisukohti ja ootusi hooldamisele ja toimetulekule on võimalik selgitada läbi mitmete käsitluste ja perekonna teooriate alusel, sest igale sotsiaalsele nähtusele on võimalik läheneda erineva nurga alt, mille olulisust saab esile tuua just läbi konkreetse teooria seletuse. Kuna perekond on süsteem, kus koos eksisteerivad erinevad isiksused oma arusaamade, soovide ja oskustega ning neis üleskerkivad mured ja rõõmud võivad olla vägagi erinevad, on nendele vaadetele võimalik läheneda erinevalt.

Oma töö esimeses osas tutvustan võileivapõlvkonna mõiste olemust, seejärel selgitan solidaarsuse teooria ja ambivalentsuse teooria vaatekohast lähtuvalt põlvkonnavaheliste suhte nüansse.

1.1.1. Võileivapõlvkonna mõiste

Tulenevalt eluea pikenemisest ning naiste vanuse kasvamisest esimese lapse sünnitamisel, leiavad paljud tööealised end olukorrast, kus hoolt tuleb kanda nii oma alaealiste laste kui oma (vana)vanemate eest, sellist põlvkonda nimetatakse võileivapõlvkonnaks. Võileivapõlvkonna (inglise k *sandwich generation*) mõiste võtsid esimesena kasutusele Dorothy A. Miller ja Elaine Brody. Milleri määratluse järgi kuuluvad siia inimesed, kes peavad hoolt kandma nii vananevate vanemate kui enda kasvavate laste eest ning samaaegselt hoolitsema ka iseenda eest (Miller, 1981: 419). Kui Miller keskendus peamiselt 40ndates aastastes (mõne allika alusel alates 30ndast eluaastast) naistele, siis praegusel ajal jäävad võileivapõlvkonna esindajad 45-65 eluaasta vahemikku (Sinha, 2013: 12), tulenevalt eluea tõusust ja abivajaduse pikenemisest. Abramson (2015: 255) tutvustab võileivapõlvkonna laiendanud mõistet, Carol Abaya on kasutusele võtnud *club sandwichi* ja *open-faced sandwichi* terminid ning Abramson ise *panini sandwichi* mõiste. Klubivõileivapõlvkond (inglise k *club sandwich*) viitab 50ndates ja 60ndates eluaastates täisealistele, kes on "võileivaks" oma vananevate vanemate, täiskasvanud laste ja lapselastega või 30ndates või 40ndates eluaastates täiskasvanule, kellel on endal noored lapsed, vananevad vanemad ning ka vanavanemad. Avatud võileivapõlvkond (inglise k *open-faced sandwich*)

märgistab kõiki inimesi, kes hooldavad oma eakaid sugulasi (Abaya, (i.a); Abramson, 2015). Mitmekihilise võileiva mõiste (inglise keelne panini sandwich), tähistab vanemaid täiskasvanuid (60+ aastaseid), kes hoolitsevad laiemalt erinevate lähedaste inimeste eest, nt erivajadustega täisealiste laste eest hoolitsemise; abikaasa või õdede ja vendade eest hoolitsemise jne. Nad on rollis, mida nad ei ole valinud, kuid mis omandades võib muutuda eluaegseks. (Abramson 2015: 255)

Tulenevalt demograafilistest ning ühiskonnas asetleidvatest muutustest, nagu hilisem sünnitamine, elu- ja tööea pikenemine, on muutunud mõnevõrra võileivapõlvkonna esindajate kontseptsioon. Manor (2021: 332) toob välja, et võileivapõlvkond on integreeritud nelja põlvkonna perekonnastruktuuri, mille moodustavad kolm põlvkonda: eakad vanemad, täiskasvanud lapsed ja lapselapsed ning kui varasemalt oli võileivapõlvkond hoolduskoormuse all pigem lühemat aega, siis tänapäeval on see faas pikem, kestes mõnikord aastakümneid. Nelja põlvkonna perekonnastruktuuri all mõeldakse (töötavate) vanavanemate rolli, kes kannavad endiselt lapse rolli ehk hoolitsevad oma eakate vanemate eest, täites samaaegselt lapsevanema rolli ja kohustusi oma täiskasvanud laste ees ning vajadusel hoolitsedes ka lastelaste eest.

Eestis võileivapõlvkonna mõistet pigem ei kasutata või kasutatakse minimaalselt, peamiselt kasutatakse märksõnana omastehooldajad või hoolduskoormusega isikud, mida oma tähenduse poolest võib tõlgendada sõltuvalt hooldust vajavatest isikustest võileiva mõistena. Eesti kirjanduses võib leida mitmel pool Euroopa Omastehooldajate ühenduse EuroCares'i poolt omastehooldaja mõiste määratlust. Omastehooldaja on isik, kes hooldab tavaliselt tasuta oma lähedast, kes on krooniliselt haige või kellel on puudest tulenev või muu pikaajalise terviseprobleemi tõttu hooldusvajadus, tehes seda mitteametliku tööna (EuroCaresi..., (i.a)).

Antud töö lähtub võileivapõlvkonna mõistest.

1.1.2. Solidaarsuse teooria

Põlvkondadevahelise solidaarsusteooria töötas välja Bengtson kolleegidega (Steinbach, 2008: 116). Solidaarsus viitab ühtekuuluvustundele, mis tuleneb läbi ühiste väärtuste ja normide. Bengtson ja Roberts (1991) lähtuvad solidaarsus teooria ülevaates vanemate ja laste vahelisele mustri kirjeldamisele täiskasvanute vaatest ehk nad kirjeldavad põlvkondadevahelisest ühtekuuluvustunnet pärast seda, kui lapsed saavad täiskasvanuks ning keskenduvad oma karjäärile

ja loovad omaenda pere. Nad käsitlevad põlvkondadevahelist peresolidaarsust kui mitmetahulist ja mitmemõõtmelist konstruktsiooni, mis peegeldub kuues erinevas vanema ja lapse suhtluse vaates:

- suhtlemise solidaarsus- sagedus ja interaktsioonimustrid tegevustes, milles pereliikmed osalevad. Empiirilised näitajad on suhtlusviis (telefon, kokkusaamised jne) ja ühised vabaaja veetmised.
- afektiivne solidaarsus- (vastastikku) positiivsed tunded pereliikmete suhtes. Empiirilised näitajad on hinnang perekonnaliikmetele (lähedus, usaldus jne) ja vastastikku tajutavad positiivsed hinnangud.
- konsensuslik solidaarsus- kokkulepitud väärtused, hoiakud ja uskumused peres. Empiiriline näitaja on perekonnasisene ühtsus kokkulepitu kohta ning hinnangud tajutava sarnasuse kohta teiste pereliikmetega.
- funktsionaalne solidaarsus- abistamise ja ressursside vahetamise määr. Empiiriliseks näitajaks on põlvkondadevahelise abistamise sagedus (emotsionaalselt, psüühiliselt ja majanduslikult) ja vastastikune hinnang ressursside vahetusele.
- normatiivne solidaarsus- perekondlike rollide täitmise pühendus. Empiiriline näitaja on hinnang perekonna ja põlvkondadevahelise rolli olulisusele ning perekonnakohustuste tugevuse hinnang.
- struktuurne solidaarsus- põlvkonnadevaheliste suhete struktuur, mis kajastub pereliikmete arvus, tüübis ja geograafilises läheduses. Empiiriliseks näitajaks on pereliikmete elukohalähedus, pereliikmete arve ja nende tervislik olukord. (Bengtson ja Roberts, 1991: 857).

Toetudes antud kuuele mõõtmele saab süvitsi uurida põlvkondadevahelisi suhteid, mis annab ülevaate perekondade toimimisest ja võimaluse seletada läbi selle erinevate osapoolte ootusi ja hoiakuid. Analüüsides läbi kuue mõõtme võileivapõlvkonna esindajate suhteid oma vanematega, on võileivapõlvkonna esindajatel end võimalik ette valmistada hoolduskoormuse kasvuks. Kui vanema abivajadus tuleb ootamatult, kuid eelnevalt on omavahelised suhted olnud tihedad ja lähedased, on omandatud sarnased hoiakud hooldamise vajaduse ees ning üksteist on vastastikku aidatud, võimaldab see paremad võimalused toime tulemaks ettevalmistuse abil. Samuti on võimalik antud meetme toel suhteid analüüsides jõuda tulemuseni, mis näitab, et hoolduskoormuse kasvamisel võileivapõlvkonna esindaja ei pruugi olla suutelina toime tulema oma kohustustega.

Bengtson (2001) toob välja, et põlvkonna suhted on järjest mitmekesisemad tulenevalt:

- muutustest perekonna struktuuris, mis hõlmavad lahutust ja kasuperesuhteid;
- sugulaste pikaajalise pikenemisest;
- põlvkondadevaheliste suhete „tüüpide” mitmekesisusest.

Ühiskond on järjepidavas muutuses ja perekond mõistena ei ole enam see, mis ta varasemalt oli. Ümbritsevas keskkonnas toimuvad muudatused mõjutavad nii teadlikult kui alateadlikult muutusi inimeste väärtustes ja hoiakutes. Vanasti olid täiskasvanud lapsed ja vanemad tihedamalt seotud, tihti elas mitu põlvkonda koos ühes majapidamises või siis elati üksteisele lähedal (Narusk ja Hansson, 1999; Sakkeus, 2019), koos tehti suuremaid töid ning (pensionile) koduseks jäädi varem, mis andis võimaluse vanavanematel lastelastega rohkem tegeleda. Väärtustati abieluliiitu (Hansson ja Laidmäe, 2000; Kasearu, 2009) ja kooselu tähendas eelkõige mehe ja naise suhtevormi. Tänapäevaks on toimunud mitmeid ümberkorraldusi inimeste eludes ja normides, mis avaldab otsest mõju põlvkondadevahelistes suhetes, kuid kõike seda arvesse võttes jääb siiski oluliseks solidaarsuse kontseptsioon põlvkondadevahelises suhete tõlgendamisel.

1.1.3. Ambivalentsuse teooria

Ambivalentsuse mõiste töötati välja psühhoanalüüsis, et kirjeldada üsna vastuolulisi impulsse ja emotsioone, mis eksisteerivad samaaegselt meie tunnetes sama inimese vastu (Parker, 1995: 6, viidatud Takseva, 2016: 154 kaudu). Steinbach (2008) toob välja, et põlvkondadevahelised suhted kestavad kauem kui kunagi varem, tulenevalt eluea tõusust. Muutused, mis on tööstusühiskonnale iseloomulikud, nagu suur liikuvus, tööga hõivatud naiste (sealhulgas emade) kõrge määr ja kasvav lahutuste arv, mis toovad omakorda kaasa perevormide erisuse, on saanud väljakutseks perekonna ühtekuuluvus tunde (Steinbach, 2008). Ambivalentsus on muutunud teadlaste poolt sobivaks lähenemisviisiks pereelu ja selle mõju selgitamiseks suhetele, sest see lükkab ümber traditsioonilised uskumused, et tunded on kas positiivsed või negatiivsed, ja toob kaasa „segatud tunded”, mis võimaldab mõista vastuolusid, millega inimesed tänapäeva pereelus kokku puutuvad (Kasearu, Raid ja Kutsar, 2018: 35).

Võttes arvesse kui keeruline võib olla enda jagamine mitme olulise rolli ja lähedaste inimeste vahel, on suur tõenäosus, et mitmekordne hoolduskoormus tekitab, justnimelt võileivapõlvkonna

esindajatel, vastakaid tundeid. Perekond on oluline kõigi jaoks, nii see, kust põlvnetakse, kui see, mille loojateks ollakse ise. Võrreldes varasemaga toimub ühiskonnas mitmeid olulisid muutusi perekonna tasandil (nt kärgpered), mis mõjutavad kõiki osapooli ja mille tulemusel kogetakse erinevaid emotsioone. Vaatamata sellele, kas antud muudatused mõjuvad negatiivse või positiivse aspektina peresuhtes, on võileivapõlvkonna esindajatel kohustus vajadusel abistada oma vanemaid.

Ambivalentsuse tõlgendus põlvkonnasuhete tasandil sai peamiselt alguse 1998. a Luescheri ja Pillimeri poolt, kui nad kritiseerisid põlvkondadevahelist solidaarsuse kontseptsiooni ja alates sellest ajast on neilt ilmunud mitmeid artikleid, kus nad antud käsitlust jätkavad. Ambivalentsuse kirjeldust põlvkondadevahelistes suhtes on aga kirjeldatud juba varasemalt. Cohler ja Grunebaum (1981, viidatud Luescher ja Pillimer, 1998: 417 kaudu) uuringus, mis keskendus emade ja täiskasvanud tütarde suhetele, tuli välja ambivalentsus olemus, nad on ambivalentsust kirjeldanud järgnevalt: kaasaegses ühiskonnas valitseb paradoks, kus ühest küljest arvatakse, et täiskasvanud püüavad saada nii psühholoogiliselt kui ka majanduslikult autonoomseks ja iseseisvaks, kuid teisest küljest näitavad pereelu süstemaatilise uurimise tulemused, et põlvkondadevaheline sõltuvus on tüüpiline põlvkondadevaheliste suhete viis, sealhulgas väga vanade vanemate sõltuvus oma keskealistest järglastest. Antud suhtemuster toimub enamikes peredes, täisealiseks saades soovitakse saada iseseisvaks, olles ise vastutav oma hakkama saamise eest ning seetõttu mõnevõrra eemalduda oma päritolu perekonnast, et luua endale oma perekonnasüsteem. Samas jäävad paljud sõltuvaks siiski ka oma vanematest, algselt võibolla pigem majanduslikult, kui alles alustatakse oma elu õpingute kõrvalt, ja hiljem kui perre on lisandud lapsed, kes seovad ja lähendavad uuesti vanematega suhteid ning hilisemas elus sõltuvad paljud eakad vanemad lastelt saadavast abist.

Lendon jt (2014) lapsed väljendavad suuremat kaudset (konflikti ja kiindumuse koos eksisteerimine) ambivalentsust põlvkonnadevahelistes suhetes kui nende vanemad.

Luescher ja Pillemer (1998) toovad välja, et perekonnasuhete uurimisel on ambivalentsusel kaks mõõdet, esiteks sotsioloogiline ambivalentsus, mis ilmneb sotsiaalsetes-struktuurilistes positsioonides, ja psühholoogiline ambivalentsus, mida kogetakse individuaalsel tasandil. Sotsioloogiline ambivalentsusteooria osutab sotsiaalsele struktuurile, mitte isiksusele, laias tähenduses viitab see kokkusobimatutele normatiivsetele ootustele, hoiakute, uskumuste ja käitumise osas, mis on määratud vastavalt sotsiaalsele positsioonile või positsioonide kogumile (Merton, 1976:6). Kitsas tähenduses viitab sotsioloogiline ambivalentsus kokkusobimatutele normatiivsetele ootustele, mis on kaasatud üheainsa sotsiaalse staatuse ühte rolli (Merton, 1976:6).

Varasemalt oli Eestis eakate sugulaste eest hoolitsemine range norm, mis tulenes määratletud kohustustest ja see tõttu võis esineda vähem ambivalentsust. Tänapäeval kui perevõrgustikud on nõrgenenud ning hooldamist on osaliselt kompenseeritud erinevate teenustega, ei ole eakate pereliikmete eest hoolitsemise norm niivõrd selge ja seetõttu see, kes panustab rohkem hooldamisse võib kogeda suuremat ambivalentsust. (Kasearu jt, 2018: 38)

Hoolitsedes nii oma laste kui vanemate eest, on kõikidel osapooltel seatud teatud ootused ja hoiakud üksteise suhtes. Väikestel lastel võib olla keeruline leppida olukorraga kui nende emade tähelepanu ja aeg on varasema asemel rohkem suunatud vanavanematele. Samas võib oletada, et vanemad inimesed saavad tänu oma elukogemusele aru, kui nende täiskasvanud laps seab esikohale oma lapsed ja nende esmaste vajaduste rahuldamise, kuid on olukordi, mil tervislikust seisundist tulenevalt vanem ei oska adekvaatselt suhtuda kõikidesse eluaspektidesse. Lisaks sellele on ühiskonna normidest tulenevad ootused emale ja isale, kelle perekonda kuulub alaealine laps ning ootused täiskasvanud lapsele, kelle vanemad vajavad abi. See kõik mõjutab aga kõige otsesemalt võileivapõlvkonna esindajat, kes peab oma vastakate tunnete ja temalt oodatavate kohustustega toime tulema.

1.2. Ülevaade varasematest uurimustest

Eestis on võileivapõlvkonna esindajate kohta teinud uurimustöö 2016. a Johanna Hollo. Minule teadaolevalt rohkem teaduslikke uuringuid ega artikleid antud mõistet kasutades Eestis avaldatud ei ole. Küll aga on avaldatud mitmeid uuringuid ja kirjutusi hoolduskoormusega isikute ning põlvkonnavaheliste suhete kohta erinevatel aastakümnetel. Tallinna Ülikooli SHARE projekti raames on avaldatud kaks kogumikku 2016. a ja 2019. a, mis sisaldavad põlvkondadevaheliste suhete alast temaatikat. Tegemist on üleeuroopalise uuringuga, mis võimaldab võrrelda Euroopas rahvastiku vananemistrende ning sellega seonduvat sotsiaalpoliitikat. Kogumikud sisaldavad Eesti vanemaeliste olukorda analüüsivaid artikleid, keskendudes tervislikele aspektidele, käsitledes tööturu ja pensionile jäämise võimalusi ning analüüsides sotsiaalteenuseid, interneti kasutamist ja sotsiaalset aktiivsust. Antud erinevaid teemasid läbib ka perede rolli olemus ja sellega tulenevalt kerkivad esile põlvkonnavaheliste suhetes olevad olulisemad aspektid. Lisaks SHARE kogumikele on avaldatud mitmeid teisi põlvkonnavaheliste suhte kohaseid artikleid, nt Kutsar ja

Kasearu (2010) *Informal Support Networks in a Changing Society – are Family-Based Networks Being „Crowded out”*, mis keskendub põlvkondade vahelisele abistamisele. Uurimus tulemusena selgub, et mitteametlik toetus on vähenenud sugulaste vahel, kuid vastastikune abistamine mitte sugulaste vahel on püsinud peaaegu muutumatuna. Ülle Kasepalu doktoritöös (2013) „Vananemine Eestis: Eakate toimetulek ja põlvkondade koostoime” uuritakse hoiakuid ja valmistumist vananemiseks, eakate elukvaliteeti ja toimetulekut ning seda ka sotsiaalmajades ja koduhooldusel olevatel inimestel ning mitme põlvkonna kooselu ja abistamisvajaduse mõju pereliikmete heaolule. Lisaks eelpool nimetatud töödele on avaldatud mitmeid teisi artikleid ja uurimusi Eestis, mis hõlmab sarnaseid teemasid. USA-s seevastu on aga avaldatud, justnimelt võileivapõlvkonna mõistet kasutades, erineva suunitlusega artikleid.

Kuna väljaspool Eestit on ilmunud väga palju erinevaid uuringuid, uurimustöid ja artikleid võileivapõlvkonna esindajate kohta, toon välja olulisemad tegurid lähtuvalt oma uuringust.

1.2.1. Võileivapõlvkonnaks valmistumine

Franks jt (2003) uuringutulemused näitavad, et täiskasvanud lastel on enne vanemate abivajadust selged ootused nende osalemisele vanemate hoolduses. Näha oma vanemaid vananemas on emotsionaalselt keeruline, kuid sama raske võib olla see ka vanematel. Berman (2016) artiklis olev tsitaat: „Me tahame, et meie eest hoolitsetaks, kuid kardame, et meie eest hoolitsetakse”, peegeldab selgelt kahetisi tundeid, mis tekivad vananevatel vanematel. Kuigi täiskasvanud lastel võib olla (ala)teadlik nägemus ees ootavast vanemate hooldusest, on oluline võtta arvesse oma vanemate seisukohta antud teemast, sest kõigil on õigus väärikalt vananeda ja olla kaasatud neid puudutavas otsuses.

Franks jt (2003:113) toob välja, et täiskasvanud laste varasem kogemus põlvkonnas vananevate vanemate eest hoolitsemisel, aitab luua aluse tulevasele perehooldusele st kui täiskasvanud laps on näinud, kuidas tema vanemad hooldavad vanavanemaid. Selline kogemus annab esmase ettekujutuse, mida tähendab üldse lähedase inimese hooldamine ja milliste katsumustega, sellises olukorras võidakse kokku puutuda. Samuti viitab see solidaarsusele ja korduvale muustrile põlvkonnavahelistes suhetes.

1.2.2. Võileivapõlvkonna esindajad

Franks, Pierce, Dwyer (2003) uurimus põhineb õdede ja vendade võrgustikul ja nende ootustel vanemate hooldusvajaduse tekkimisel. Paljudest õdedest- vendadest koosnevas võrgustikus olevad täisealised eeldasid väiksema tõenäosusega endal esmast vastutust vanemate hooldamisel kui võrgustikus, kus oli vähem õdesid. Samale järelduse tulid ka Gerstel ja Gallagher (2001), et õdede olemasolu ja arv on oluline tegur vanemate hoolduses ning meestel, kellel on rohkem õdesid, kulub ajaliselt vähem aega vanemate hooldamisele, vendade arv seda aga ei mõjutanud. Erinevad pereuuringud (Kokorelias jt, 2022; Wolf jt, 1997) näitavad mustrit, et esmased vanemate eest abistajad ja peamise hooldamisrolli ülevõtjad on õed. Selleni on jõutud juba 1982. a uuringus Informal Caregivers Survey, kus selgus samuti, et pigem on tütred need, kes võtavad esmalt vanemate eest hoolitsemise enda peale (Stone jt, 1987). Kuigi ajajooksul on toimunud soolised muudatused tööjaotuses, siis laste ja eakate eest hoolitsemine on endiselt naiste ülesanne (Manor, 2021: 330). Seega võib väita, et pigem on naised võileivapõlvkonna esindajad.

Virve-Ines Laidmäe (i.a) on oma uurimuses väljatoonud, et Eesti ühiskonnas on kinnistunud hoiak, et ennekõike on naine see, kes hoolitseb enda või abikaasa vanemate või siis lastelaste eest.

Võttes arvesse eelpool mainitud uurimusi, võib oletada, et kui vanematel on mõlemast soost lapsed, siis esmane pereliikme eest hoolitsemise kohustus on kandunud tütrele. Enamasti on täisealistel lastel, kelle vanemad on jõudnud ikka, kus võib esindada mõningane abivajadus, endal alaealised lapsed, kes vajavad samuti pidevat järelevalvet ja hoolitsemist. Lisaks sellele, et ollakse lapsevanema ja lapse rollis samaaegselt, tuleb toime tulla oma argieluga. Kuigi ollakse teadlikud elukaarel asetleidvatest etappidest ja nendes toimuvates muutustest, on raske ette kujutada rolli, milles tuleb hoolt kanda lisaks oma lastele, ka oma ema või isa eest.

Gerstel ja Gallagher (2001) järeldused viitavad sellele, et kuigi meestepoolne hooldamine on muutlik ja pigem sotsiaalsest mustrist kujundatud, sõltub see naistest, sest naised ja tütred kaasavad mehi hooldusesse, samas kui täiskasvanud õed asendavad neid. Kui mehed on abielus naistega, kes veedavad palju aega oma ämmade või täiskasvanud laste abistamisel, kulutavad mehed tõenäoliselt rohkem aega ka seda tüüpi sugulaste aitamisele ja kui ollakse abielus naistega, kes pakuvad teatud tüüpi abi, pakuvad mehed tõenäolisemalt ka seda tüüpi abi (Gerstel ja Gallagher, 2001: 211). Sealjuures Franks (2003) uuring toob välja, et pojad hooldavad vanemaid pigem nõ kriisiajal nt haiguse perioodil. Millest võib järeldada, et pojad pakuvad pigem lühemaajalist abi ja

konkreetsemate tegevustega antud perioodil. Kasepalu (2013) doktoritöös tuleb välja, et Eesti mehed aitavad peamiselt oma vanemaid ja ka abikaasa vanemaid rahaliselt (laenu andes) ja praktilistes töödes ning harvem pakuvad moraalselt tuge.

1.2.3. Võileivapõlvkonna abiandmise viisid

Vananevate inimeste kõrvalabivajadus sõltub peamiselt nende füüsilisest ja vaimsest võimekusest. On neid, kes vajavad pigem praktilisemat laadi abi, ja on neid, kelle jaoks on oluline lähedaste moraalne toetus või kellele piisab märkamisest, et nad on endiselt olulised täiskasvanud laste elus. Steiner ja Fletcher (2017) uurimuses tuli välja, et emotsionaalselt toetust antakse pigem tervetele vanematele kui suurema hooldusvajadusega vanematele. Seda ilmselt seetõttu, et iseseisvalt hakkama saava vanemaga on suhtlemine pigem kergem. Võib eeldada, et muredega toimetulek tundub lihtsam, kui vanem ei vaja niivõrd füüsilist abi ja külaskäigud ei tundu seetõttu kohustuslikud. Sellises etapis on lihtsam olla toeks üksteisele.

Sageli ollakse hooldajaks nii oma abikaasale kui vanematele aga ka abikaasa vanematele ja oma sõpradele ning naabritele, ehk siis abi vajavate ring võib olla küllaltki suur. Olles samaaegselt tervishoiuteenuse osutaja, hooldusjuht, sõber, kaaslane, otsuste vastuvõtja ja advokaat (Navaie-Waliser jt, 2002: 411). Abi vajatakse vägagi mitmekesistes asjades, mis tähendab, et abi andev isik peab olema suutelina haldama erinevaid teemasid.

SHARE uuringu raames: „Sotsiaalteenused ja mitteformaalse abi 55+ rahvastikus” tehtud küsitluse põhjal on peamised abi andmise valdkonnad järgmised: abi isiku hooldusel (riietumisel, pesemisel jne), abi majapidamistöodes (koristamine, söögitegemine jne), toidu koju toomine ja abi muudes tegevustes (Tambaum jt, 2016: 208).

Vanem, kes vajab praktilisemat ja aega nõudvat abi, nt toidu toomisel, koristamisel või pesemisel, muudab täiskasvanud lapse rolli olemust ja emotsionaalne tugi võib jääda teisejärguliseks.

1.2.4. Vastastikune abistamine

Ingersoll-Dayton, Neal ja Hammer (2001) kirjeldavad oma uurimuses positiivseid aspekte, mida võileivapõlvkonna esindajad saavad oma vanematelt. Uuringus lähtuti Bengtsoni funktsionaalsest

solidaarsusest, mis keskendub abi ja toetuse jagamisele, vanemate inimeste ja nende laste vahel. Nende uurimuse tulemusena selgus, et täiskasvanud laste suhted on oma vanematega kvaliteetsemad, kui abi osutamine on vastastikune. Paljud vanemad saavad oma lastele pakkuda emotsionaalset toetust, millel on oluline osa põlvkonnavahehelises suhtes. Samuti toetasid nad oma lapsi majanduslikult, hoidsid lapselapsi ning aitasid majapidamistoimingutes. Uurimuses tuli välja, et vanemate poolne abistamine mõjus võileivapõlvkonna esindajate jaoks mõnevõrra problemaatilisena. See mõjutas nende töö efektiivsust. Mehed, kes said vanematelt pigem rahalist toetust ja abi majapidamistöodes, tõdesid, et nad töötasid vähem efektiivselt, kuna muretsesid vanemate pärast ning naiste töö efektiivsus vähenes vanemate pärast muretsemise tõttu, kui neid aidati rohkem lapse hoidmises. Uuringus tuli välja ka, et võileivapõlvkonna esindajad kogesid süütunnet sõltuvustunde pärast, sest ilmselt nad soovisid olla iseseisvad, kuid sõltusid endiselt oma vanematest (nt lapsehoid). Kogeti pahameelt soovimatu abi pärast, kui vanemad aitasid neid tegevustes, milles nad abi polnud palunud (nt majapidamistööd), ja tunti pettumust, kui abi oli ebapiisav. Lisaks tunti kurbust kui aja möödudes vanemate võime abistada vähenes. (Ingersoll-Dayton jt, 2001: 270)

Kasepalu (2013) jõudis Eestis tehtud küsitluse põhjal samale järeldustele, et vanemate poolne abistamine jätab noorele perekonnale rohkem vaba aega ja annab võimaluse säästa raha, kuid siiski tunnevad naised, vastupidiselt meestele, end halvasti, võttes eelpool nimetatud abi vastu. Laidmäe jt (2009: 7) uurimuse järgselt toetavad töötavad eakad oma lapsi majanduslikult rohkem, võrreldes nendega, kelle sissetulekuks on ainult pension.

Sarnaselt Ingersoll- Dayton jt (2001) tulemustele, selgub ka Laidmäe jt (2009) uuringu kohaselt, et Eestis on põlvkonnavahehelistes suhetes üksteise abistamine oluline. Leiti, et Eestis on peredes omavahelised suhted väga tihedad ja põlvkonnad aitavad üksteist vastastikku, vanemad toetavad lapsi majapidamistöodes ja lapsehoiuga ning toodi välja, et vanemate inimeste abi ja toetus on noorema põlvkonna jaoks oluline eelkõige keerulisemal perioodil (lahutus, vaesus, probleemid tööl).

Darcy (2012) toob esile hooldusega seotud eeliseid: paremad suhted vanematega, paranenud peresuhted ja abivalmidusega seotud rahuldustunne. Laidmäe jt (2009: 7) uurimuses selgus, et suur osa (72%) naispensionäridest, kes töötavad aitavad ka oma lapselapsi hoida, kuid samas need vananevad vanemad, kes käivad tööl ja hoiavad regulaarselt lapsi kogevad stressi tihedamini.

Vanematele inimestele on oluline kui nad saavad olla teistele abiks, sest see annab võimaluse tunda end kasulikuna ja väärtuslikuna (Tammsaar jt, 2013).

Põlvkonnavaheline vastastikune üksteise aitamine toob positiivseid tegureid mõlemale osapoolele, kuid nii mõnigi kord võib olla ebamugav võtta vastu abi. Paljudel täiskasvanud lastel on kinnistunud arvamus, et peale kodust lahkumist peavad nad iseseisvalt saama hakkama kõigi elus ettetulevate olukordadega. Nad tunnevad, et vanemad on neid aidanud ja toetanud lapsepõlves ja noorukieas ning seega nad soovivad pigem abi anda ise kui seda vastu võtta. Samas on ka neid, kes ei taha leppida vananevate vanematega ja teatud vanuses kaasneva füüsilise jõu langusega ning seetõttu ei mõisteta, kui vanem ei ole alati valmis abistama täisealisi lapsi, kas majapidamistöodes või laste hoidmisel.

1.2.5. Võileivapõlvkonna stress

Stephens ja Townsend uuring näitas, et naiste negatiivsed ja positiivsed kogemused erinevates rollijaotustes (ema, naine, töötaja), avaldavad otsest mõju vanemate hooldamisega kaasnevale stressile ja depressiooni tekkele (Riley ja Bowen, 2005: 54).

Darcy jt (2012) toob välja, et lapsega seonduv hoolduskoormus on etteaimatav ja kestab pikemalt, kuid eakate hooldusvajadus ei ole ette teatav, kuid sageli suureneb ja intensiivistub.

Pakkudes igapäevast hoolt ja abi nii oma lastele kui vanematele, tuleb ette olukordi ja keerdkäike, mis mõjutavad kindlasti ka võileivapõlvkonna esindajat. Steiner ja Fletcher (2017) toovad välja, et võileivapõlvkonna koormus vanemate abistamisel on seotud laste vanusega, sest kui lapsed on nooremad vajavad nad rohkem hoolt. Kui pidevat kõrvalist abi vajavad nii enda lapsed kui oma vanemad, on võileivapõlvkonna esindajal keeruline mõlemale poolele võrdselt oma aega ja tähelepanu anda. Mida väiksemad on lapsed, seda rohkem nad vajavad vanemate abi, kuid see võib tekitada probleeme võileivapõlvkonna esindaja enda pere ja abi saava vanema vahel (Steiner ja Fletcher, 2017: 141). Võileivapõlvkonna esindaja võib tunda end sellistel hetkedel kahetiselt, kui samaaegselt tuleb ennast kui ressursi jagada inimeste vahel, kes on võrdväärselt olulised. Kui võileivapõlvkonna esindaja abikaasa või ka vananev vanem tunneb, et on jäänud teisejärguliseks ja ei lepi tekkinud olukorraga, võib see põhjustada probleeme suhetes. Hoolduskohustust võib pidada mõnevõrra kergemaks kui lapsed on vanuses, mil nad ei vaja enam pidevat jälgimist ja saavad hakkama üksinda olles. Kui aga tegemist on imikuga või eelkooliealisega, kes vajab pidevat jälgimist ja koosolemist võib olla keeruline samaaegselt pakkuda hoolt vajavale isikule vajalikku abi, mis võib tekitada põlvkondadevahelisi pingeid.

Riley ja Bowen (2005: 54) on välja toonud, et emad, kes kogesid stressisituatsiooni nii oma lastega kui oma vanematega, siis lastega kogetud stressitase oli kõrgem. Seda võib selgitada asjaoluga, et enda järeltulijate ees tuntakse rohkem vastustust ja kohustust valmistada laps eelseisvaks eluks ette, aga oma vanemate puhul toetatakse asjaolule, et nad on omandanud elukogemuse ja vastutavad ise enda eest.

1.2.6. Võileivapõlvkonna toimetulekustrateegia

Lazaruse ja Folkmani stressi ja toimetulekustrateegia fookust on võimalik vaadelda läbi kahe lähenemise. Üks rõhutab stiili ehk toimetulekut isiksuse omandustest lähtuvalt ning teine rõhutab protsessi, milles pingutused stressi juhtimiseks muutuvad aja jooksul ning kujunevad välja kohanemiskontekstist, milles see tekib (Lazarus, 1993: 234).

Timmers ja Lengeler (2022) toovad oma uurimuses välja üheksa toimetulekustrateegiat, mida kasutavad töötavad võileivapõlvkonna esindajad selleks, et tasakaalustada hooldamist ja töötamist:

- aktsepteerimise strateegia- muutunud olukorra ja suhte aktsepteerimine ning tõdemine, et elus tuleb ootamatuid asju ette. Enda karjääriootuste kohandamine. Emotsioon ja tunnetus töötavad tugevalt koos siin sfääris.
- piiride haldamise strateegia- siin on kasutusel peamiselt kognitiivseid oskused, et tulla toime kriitiliste piiridega nii psühholoogiliselt kui ka käitumuslikult töö, pere, kui noorema põlvkonna eest hoolitsemise ja vanemate eest hoolitsemise vahel. Oluline on oskus öelda „ei” ilma süütundeta.
- abiotsimise strateegia- mõne jaoks on lihtsam paluda kõrvalt abi, teistel on see keerulisem. Abi otsitakse pigem vanema hooldusel professionaalide käest, aga ka oma lähedaste käest. See on oluline ressurss enda stressi vähendamiseks.
- planeerimisstrateegia- kasutatakse väga selget planeerimisstrateegiat, et hoida oma igapäevaseid ja iganädalasi ülesandeid õigel teel. Planeerimine võib koosneda kirjalikest või mõttelistest nimekirjadest, mida tuleb teha nii oma laste, hooldajate vanematega, majapidamistöodes, endale kuluva ajaga jne. Olulised aspektid siin on nii rutiin kui paindlikkus.

- juhtimisstrateegia- on seotud piiride haldamise strateegiaga. See toimub kahes etapis. Esimesena määrab inimene, mida ta peab sel eluhetkel prioriteediks ning millele ta pühendub ja millele mitte. Järgmise sammuna kontrollib ta, et seatud prioriteeti saab ka tegelikult ellu viia.
- enesehoolduse strateegia- oma vajadustele ja nõudmistele keskendumine, et saaks ja jõuaks teisi aidata. On seotud piiride haldamise ja juhtimisstrateegiaga.
- ajale keskendumise strateegia- olevikule ja tulevikule keskendumine. Olevikus keskendutakse sellele, mida on vaja teha iga päev ja saab sellest rahulolu. Tulevikule keskendudes, on olemas lootus, et olukord paraneb.
- väärtuste strateegia - oma väärtuste ja standardite järgi tegutsemine motiveerib võtma kohustusi ja hoolitsema erinevate põlvkondade ja oma töö eest. Põhineb sotsiaalse vahetuse teoorial ja vastastikkuse põhimõttel (antakse seda, mida on saadud). Juhindutakse armastusest, solidaarsusest ja altruismist.
- supervõileivapõlvkonna strateegia- tihti on strateegiaks ajutine võimalus, tihti on olukorraks kriisiolukord või järsk muutus ja ainus valik on sellest nõ läbi murda end. Kasutatakse siis, kui sellele puudub alternatiiv, selle pikaaegne kasutamine mõjutab tervist, mille tulemusel tekib, kas läbipõlemisoht või depressioon.
(Timmers ja Lengeler, 2022).

Eelnevad strateegiad on väljatoodud eelkõige töötava võileivapõlvkonna esindaja hakkama saamiseks, olen arvamusel, et kõik need asjaolud kehtivad üleüldiselt hoolduskoormusega isiku kohta. Võileivapõlvkonna esindajate mured ja probleemid on erinevad ning varieeruvad erinevatel eluetappidel. Seda mõjutavad paljud tegurid, eelkõige hooldust vajava vanema olukord, aga ka iseenda olemus ehk endaga toimetulek, lisaks oma laste vajaduste rahuldamine ning paljud väikesed aspektid, mis esialgu ei pruugigi nii olulised tunduda, kuid ajajooksul võivad süveneda. Selleks, et hoolduskoormusega isik oleks võimeline kõigega toime tulema, on oluline läbi mõelda juba eelnevalt oma võimalused ja toimetulekumehhanismid olukorra haldamiseks.

1.3. Võileivapõlvkond Eesti kontekstis

FLAWS (2016) uuringu andmetele põhinevas artiklis: „Kohalik poliitikatasand hoolduskoormusega naiste tööturukäitumise mõjutajana” kirjeldatakse Eesti kontekstis Tartu linnal põhinevat analüüsi, mille üldisemaid andmeid on võimalik laiendada tervele Eestile, võttes arvesse Eesti mastaapi. Kultuurinormidest tulenevalt võib eeldada, et eakate hoolekannet teevad sageli just naised, samuti on naised need, kes peavad nii lapse kui eaka hooldamise tõttu tööle minemist edasi lükkama, katkestama või isegi tööturult lahkuma. Riikide poliitikasüsteemide analüüs tõi välja, et ei peeta vajalikuks poliitilisi meetmeid läbi naiste kui eraldi sihtrühma toetamist, kuid seejuures on oluline roll poliitika planeerimisel kultuurilise arusaam mõistest „hea ema”. Intervjuudes selgus, et laste hoolekandekohustus on naiste jaoks suurem probleem kui eakate eest hoolitsemine. Olulisena tuuakse välja, et omastehooldaja koormus on sageli nii suur, et tuleb loobuda töökäimisest ja jäädakse koduseks, mis omakorda muudab tulevikus tööle naasmise raskeks katsumuseks. Jyväskylä uurimusrühm tuli seisukohale, et tööandjatel võiks olla rohkem seadusega pandud kohustusi, mis aitaks hoolduskoormusega ja töökäimisega hakkama saada. (Trumm jt, 2012)

Riigi abistamiskohustus sõltub suuresti sellest, kui suures ulatuses katab isiku abivajaduse ära tema pere (Henberg jt, 2012: 61).

Tammsaar jt (2013: 15) järgi Eesti inimesed ei ole tuttavad sotsiaalabi süsteemiga - nad ei tea, kust saada teavet, hoolduse, pakutavate teenuste, tehniliste abivahendite või sotsiaalabi süsteemi kohta üldse. Kui oma murega ei osata kuskile pöörduda, et saada vajalikku abi või nõu, püütakse probleem lahendada iseseivalt vastavalt oma oskustele. Mistõttu võib lahendus olla mõnevõrra koormavam kui spetsialisti toega leitav lõpptulemus.

Tuginedes eelnevale saab öelda, et mitmekordset hoolduskoormust kandvate naiste jaoks on oluline igasugune abi, mis aitab samaaegselt töösfääris toime tulla. Olen seisukohal, et formaalset toetust saab pakkuda riik läbi poliitikasuundade ja vastavasisuliste ning otseste seaduste toel. Sama võrdväärne on ka mitteformaalne abi. Võileivapõlvkonna esindajat saavad aidata eelkõige tema enda hõimlased, seda läbi laste ja eaka jaoks vastava abivajaduse tagamise, näiteks jaotades ära tegevused või päevad, kes, kuna ja mida teeb. See kõik aitab kaasa töö- ja pereelu ühildamisele.

Johanna Hollo (2016) on oma magistritöös uurinud Eesti võileivapõlvkonna esindajate argipäeva kogemusi mitmekordse hoolduskohustuse kandmisel. Oma töös on ta lähtunud nelja linna Tartu,

Haapsalu, Võru ja Tallinna pakutavatest teenustest ja toetustest ning analüüsinud statistilisi andmeid omastehooldajate kohta. Intervjuudes keskendub ta võileivapõlvkonna esindajate argipäevale ja kogemustele, mis on seotud erinevate teenuste ja toetuste kasutamisega. Magistritöös on väljapakutud erinevad lahendused toetamiseks võileivapõlvkonna esindajaid: ühtlustada üleriigiliselt hooldajatoetuse suurust, mitmekordse hoolduskoormusega isiku töötamise reguleerimine läbi seadusandluse, lisapuhkuse võimaldamine, kohaliku omavalitsuse tasandil organiseeritud tugimeetmed võileivapõlvkonna esindajale, vajalike sotsiaalteenuste tasu omaosaluse vähendamine ja võileivapõlvkonna tervikuna tähelepanu koondamine (Hollo, 2016).

Magistritöös viidatud lahendustest on aja jooksul nii mõnigi teoks saanud. Alates 2018. a on tööelisel isikul õigus viiele tasustatud lisapuhkuse tööpäevale kui ta on sügava puudega täisealise vanem, vanavanem, õde, vend, laps, lapselaps, poolõde, poolvend, abikaasa või registreeritud elukaaslane kooseluseaduse tähenduses (Sotsiaalkindlustusameti..., 2018). Samuti ei ole lapselapsel enam ülalpidamiskohustust oma vanavanemate suhtes (Sotsiaalministeeriumi..., 2022) ning 2023. a jõustuva hooldereformi alusel väheneb ööpäevaringset üldhooldusteenust vajava isiku omaosaluse suurus teenuse eest tasumisel

Kuigi täisealise sügava puudega lähedane, saab aastas kasutada viie tööpäevalist puhkust, teeb see kvartalis keskmiselt ühe päeva. Lapsevanematel on õigus saada kasutada lapsepuhkust 10 päeva kuni lapse 14-aastaseks saamiseni, mis teeb keskmiselt läbi ühe päev aastas (arvestades selle kasutamist alates lapse neljandast eluaastast). Olen arvamisel, et lähtudes võileivapõlvkonna esindaja kohustusest ei taga seadustega kehtestatud võimalikud puhkused üldist vajaduse täitmist.

1.3.1. Võileivapõlvkonna esindaja kohustusi ja õigusi reguleeriv seadusandlus

Riigi poolt vastuvõetud õigusaktid ehk seadused on täitmiseks kõigile kodanikele. Õigusaktide abil määratakse kindlaks riigi ja kodanike omavahelised suhted ning korraldatakse kodanike ühiselu (Riigiportaali eesti..., 2021). Võileivapõlvkonna esindajatel on kohustused ja õigused tulenevalt põhiseadusest, perekonnaseadusest, lastekaitseadusest ja sotsiaalhoolekande seadusest. Järgnevalt toon välja olulisemad seaduste paragrahvid võileivapõlvkonna esindajate jaoks.

Põhiseaduse § 27 järgi on vanematel õigus ja kohustus kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest ning perekond on kohustatud hoolitsema oma abivajavate liikmete eest.

Perekonnaseadus § 96 lg 1 järgi on ülalpidamist kohustatud andma täisealised esimese astme ülenejad ja alanejad sugulased. Ehk vanemad oma lastele, kes on alaealised või kes omandavad haridust ja on nooremad kui 21-aastased ja lapsed oma vanematele, kes ei ole võimelised ennast ise ülal pidama (Perekonna..., § 97).

Lastekaitseaduse § 7 järgi on lapsevanem esmane vastutaja lapse õiguste ja heaolu tagamise eest ning § 5 lg 4 alusel tuleb laps seada esikohale kõigis lapsi puudutavates asjaoludes.

Seega on seadustest tulenevalt mitmeid kohustusi, mida võileivapõlvkonna esindajad peavad järgima ja täitma. Kohustus on hoolitseda nii oma laste kui oma vanemate eest ning vajadusel peab olema valmisolek, et toetada majanduslikult oma vanemaid, kui nad seda vajavad.

Lisaks kodanike kohustustele, on riik määratlenud kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse alusel KOVi ülesanded ja vastutuse, mis loovad teatud õigused ja ootused elanikel abi või toe saamiseks. Millest tulenevalt on § 6 lg 1 alusel omavalitsuse üksuse korraldada sotsiaalteenuste osutamine, sotsiaaltoetuste ja muu sotsiaalabi andmine ning eakate hoolekande korraldamine.

Sotsiaalhoolekande seaduse järgi on kohalik omavalitsus kohustatud osutama 13 sotsiaalteenust: koduteenus, väljaspool kodu osutatav üldhooldusteenus, tugiisikuteenus, täisealise isiku hooldus, isikliku abistaja teenus, varjupaigateenus, turvakoduteenus, sotsiaaltransporditeenus, eluruumi tagamise teenus, võlanõustamisteenus, lapsehoiuteenus, asendushooldusteenus ja järelhooldusteenus.

Võileivapõlvkonna esindajate jaoks on nendest olulisem, seoses oma väikeste lastega, lapsehoiuteenus, mis asendab vajadusel lasteaiakohta ja samas on sobivaim alla 3- aastastele lastele. Kõrvalise abivajadusega täisealiste ehk võileivapõlvkonna esindajate vanemate jaoks, on olulised järgnevad teenused: koduteenus, tugiisikuteenus, täisealise isiku hooldus, isikliku abistaja teenus ja sotsiaaltransporditeenus. Kõikide teenuste peamine eesmärk on võimalikult kaua ja iseseisevalt hakkama saamine kodustes tingimustes, mis omakorda võtab täisealistelt lastelt hoolduskoormust vähemaks ja võimaldab sujuvat töö- ja pereelu ühildamist. Kui kodus enam kõrvalise abiga toime ei tulla, on KOV kohustatud hindamise tulemusena, korraldama abivajavale isikule väljaspool kodu osutatavat üldhooldusteenust.

Alates 01.07.2023 rahastab KOV oma eelarvest väljaspool kodu osutatava üldhooldusteenuse igakuisest maksumusest hooldustöötajate ja abihoidustöötajate kuluosa, mille kohta on eelnevalt

kinnitatud piirmäär. Lisaks on õigus inimesel õigus saada täiendavat hüvitist, teenuse saaja tasutavate kulude ja teenuse saaja sissetuleku vahena, kui tema sissetulek jääb alla keskmise vanaduspensionini, mis on 2023. a alla 635,89 euro (Sotsiaalmini..., 2023). Eestis on 227 väljaspool kodu osutatava üldhooldusteenuse pakkujat ja kõigis neis on erinev kohamaksumus, jäädes vahemikku 850 eurot kuni 2000 eurot, ja hoolduskulude osa on alates 397 eurost kuni 1200 euroni (Sotsiaalkindlustus..., 2023). Lisaks on kõikides omavalitsustes kinnitatud erinev hoolduskulude piirmäär, alates 400 eurot kuni 734 eurot ning Jõgeva vallas ei ole kehtestatud piirmäära (Sotsiaalkindlustus..., 2023). Seega sõltub isiku enda poolne teenuse rahastus erinevatest aspektidest.

Tulenevalt seadusest on KOV küll kohustatud tagama eelnevalt nimetatud teenused, kuid samuti on KOVi kohustus hinnata ära pöördunud abivajaja olukord ning selle tulemusel tuleb korraldada vajalik abi osutamine (SHS, §15). See tähendab, et alati ei pruugi pöördunud isiku enda teenuse soov olla vastavuses hindamistulemusega, mis võib tekitada lahkarmumusi või ka segadust abivajajas.

Korraldatava teenuse eest võib võtta tasu, mis sõltub sotsiaalteenuse mahust, teenuse maksumusest ning teenust saava isiku ja tema perekonna majanduslikust olukorrast, kuid tasu suurus ei tohi olla teenusele saamisel takistuseks (SHS, § 16). Üldiselt KOVid, kas osutavad ise eelnevalt loetletud teenuseid või sõlmivad lepingud teenustepakkujatega. Teenustel puudub Eestis ühtne hinnakiri, mistõttu on abivajavad isikud mõnevõrra ebavõrdses olukorras, mis võib mõjutada teenuste kasutamist. Kuigi isikule vajalik teenus peab olema kättesaadav, võib selle eest tasu maksmine tekitada olukorra, kus inimene loobub osaliselt või ka täielikult teenuse kasutamisest. Vanematel inimestel või vähenenud töövõimega täisealistel ei pruugi oma sissetulekust piisata teenuse tasumiseks ja samas ei soovita alati oma täisealiste laste poole pöörduda, et saada majanduslikku toetust. Mistõttu on oluline, et seadustega ette antud õigused ja kohustused oleks üheti mõistetavad ja teostatavad kõikidele ühiskonnaliikmetele võrdselt, sõltumata nende elukohajärgsest omavalitusest.

1.3.2. Eesti olukorra tutvustus

Statistikaameti (2023) kodulehekülje andmete järgi Eesti elanikkond järjest väheneb ja vananeb. Seega ühiskonnas suureneb hooldamist vajavate isikute arv ning võileivapõlvkonna problemaatika

Eestis muutub järjest aktuaalsemaks. Sotsiaalministeeriumi tellimusel viis 2022.a kevadel Turu-uuringute AS läbi uuringu hooldajate olukorrast ning abivajadusest, millest selgus, et 15% üle 16-aastastest Eesti elanikest on hõivatud kellegi hooldamisega (Elanikkonna hoolduskoormuse uuring, 2022). Omastehooldajate temaatika on Eestis akuutne olnud viimased kümme aastat, sellesse aega jääb ka 2015.a Riigikantselei juurde loodud hoolduskoormuse vähendamise rakkerühma moodustamine (Riigikantselei..., 2015).

Järgnevalt annan ülevaate 2022.a tehtud Eesti elanikkonna hoolduskoormuse uuringust. Antud uuringu üheks eesmärgiks oli teha ettevalmistusi hooldereformi elluviimiseks ja selle jaoks sisendi saamiseks. Uuringus ei ole kasutatud võileivapõlvkonna mõistet, kuid hõlmab hooldajaid, kelle enda leibkonnas kasvavad alaealised lapsed, ja seega on sisuliselt tegemist võileivapõlvkonna esindajatega. See annab ettekujutuse Eesti võileivapõlvkonna esindajate muredest, millega neil tuleb silmitsi seista seoses oma vanemate hooldamisega ning hooldust vajava isiku vajadustest ja ootustest.

Hooldust vajava isiku abivajadus

Elanikkonna hooldeuuringule (2022) tuginedes vajab hooldamist enamasti 65-aastane või vanem isik, kes elab väljaspool leibkonda. Üle 50% nendest vajab abi vajalike toidu- ja tarbekaupade koju toomisel, igapäevast seltsi ja suhtlemist, erinevatel majapidamistöodel abistamist (koristamine, toidu valmistamine, niitmine jne), transpordiga aitamist ja e- teenuste kasutamisel.

Alla 50% vajab abi enesehooldus- ja hügieenitoimingutes, vajalike asjade meelespidamisel, kodust jalgsi väljaspool liikumisel, psühholoogiliste raskuste ja probleemidega toimetulekul ning regulaarsetes tervisetöimingutes, nt ravimi andmine jne (Elanikkonna..., 2022).

Eespool mainitud loetelus olevad toimingud on kõik igapäevaseks eluks vajalikud tegevused. Kui antud kõrvalabi olemasolu aitab elada inimesel edasi oma kodus iseseisvalt, ei peaks olema valikus väljaspool kodu asuvale üldhooldusteenusele minek, vaid pigem tuleks leida viis, kuidas vajalikku abi organiseerida. Inimesel endal sageli ei ole võimalik teha midagi selleks, et tema abivajadus oleks madalam. Võttes arvesse, et antud uuringu raames on tegemist väljaspool leibkonda elavate isikutega, ehk siis hooldaja teeb kõiki neid toiminguid ainult konkreetse abivajava jaoks, võib oletada, et see mõjutab hooldajat teatud aspektidest rohkem, võrreldes olukorraga, kus abi vajava isikuga elatakse koos. Tegevused, nagu poest toidu toomine ja valmistamine, koristamine, pesu pesemine ning vajadusel ahjude kütmine jne, on tegevused, mida tehakse oma pere vajadustest lähtuvalt igapäevaselt. Kui neid samasid tegevusi tuleb teha lisaks abi vajava isiku jaoks tema

kodus, nõuab see topelt ajalist ressursi. Lisaks konkreetsele abi osutamisele tuleks suurt tähelepanu pöörata juba eelnevalt välja toodud igapäevasele seltsi pakkumisele ja suhtlemisele. Nii üksindus kui üksildus on vanemate inimeste puhul oluline aspekt ja kõige lihtsam viis täiskasvanud lastel neid selles toetada on oma vanematega suhtlemine. Üksindus ja sotsiaalne eraldatus suurendavad vaimse tervisega seonduvate probleemide riski, mistõttu on sotsiaalsete suhete ja suhtlusvõimaluste säilitamine ja tugevdamine olulised ka tervise ja heaolu aspektist, mis on välja toodud Aktiivseni vananemise arengukavas 2013-2020 aastateks. Sotsiaalsed võrgustikud võivad vanemas eas olla olulised heaolu ja vaimse tervise seisukohast, abikaasad, kaaslased ja lapsed on sageli pikaajaliste sotsiaalvõrgustike aluseks, mis saavad pakkuda sotsiaalset tuge eakatele inimestele (Bekcer jt, 2019). Kõik tegevused, nii majapidamistoimingud kui seltsi pakkumine, nõuavad võileivapõlvkonna esindajatelt ajalist ressursi, mida nad saavad teha, kui vähendavad või isegi loobuvad mõnest muust siiani tehtud olulisest tegevusest.

Hooldaja probleemid

Olen arvamusel, et kõik hoolduskoormusega isikud tunnetavad mingil hetkel, kas sisemist pinget või näevad probleeme oma igapäevase elu korraldamisega. Võileivapõlvkond tunneb ilmselt veel rohkem survet kõikide asjade korraldamises. Seetõttu toon uuringust (Elanikkonna..., 2022) välja minu jaoks olulised esile tulnud erinevad probleemkohad:

- neist, kes on oma hoolduskoormust hinnanud vähemalt suureks on 34% oma töökoormust pidanud vähendama ja 24% on pidanud võtma tasustamata vabu päevi;
- 54% hooldajatest on enda hinnangul pidanud hoolduskohustuste tõttu oma igapäevaelus millestki loobuma: on vähendatud huvialade/hobidega tegelemist, pole saanud piisavalt puhata ja reisida ning vastavalt soovile pole koos sõprade, tuttavate või teiste pereliikmetega aega veedetud;
- 17% hooldajatest on pidanud hooldamise tõttu pere kulutusi vähendama või loobuma töötamisest;
- 54% hooldajatest tunneb tihti üleväsimust;
- hooldajad kogevad võrreldes mittehooldajatega sagedamini masendust, kergesti ärrituvust, keskendumisraskusi, uneprobleeme ja motivatsioonipuudust.

(Elanikkonna..., 2022).

Vaadates statistilisi andmeid on muret tekitav, et üle poolte hooldajatest tunneb tihti üleväsimust ning ei saa tunda rõõmu asjadest, mida nad tegelikult teha sooviksid. Vähendatud on hooldamise pärast ka töökoormust ja loobunud isegi töötamisest, mis mõjutab otseselt majanduslikku toimetulekut. Arvestades, et antud uuring ei keskendu konkreetset võileivapõlvkonna esindajatele ja seega, lisades siia veel enda alaealiselapse eest hoolitsemise kohustuse, võib oletada, et mitmekordne hoolduskoormus on väljakutse paljude jaoks. Selleks, et antud eluetapp mööduks kõikide osapoolte jaoks võimalikult ladusalt, peaks sellele mõtlema juba varem. Kõige lihtsam võimalus selleks on omavaheline suhtlus, tuleb rääkida ja arutada, näha teineteise seisukohti ja ootusi tulevikuks. See annab võimaluse võileivapõlvkonna esindajal eelnevalt väljatoodud probleemsetele kohtadele lahendusi otsida.

Uuringust lähtuvalt tulevikuks valmistumine

Uuringu tulemusel selgus, et hooldusvajaduse tekkimisele tulevikus loodetakse kõige sagedamini iseenda või lähedaste peale. Endale hooldusteenuste ostmiseks kogub sääste 34% inimestest, 31% loodab aga oma laste abile ning 19% oma partneri või teiste sugulaste/sõprade abile ning 33% arvates, peab tagama vajalikud hooldusteenused riik ning 22% ootab selle kohustuse täitmist kohalikul omavalitsuselt (Elanikkonna..., 2022: 98). Kuigi üle poolte elanike loodab hooldusvajaduse tekkimisel abi saada riigilt, siis suur osa elanikest (50%) jääb lootma ka oma lähedaste abile. See näitab, et ettevalmistus hoolduskoormusega toimetulekuks on olulisel kohal ja vajab rohkem tähelepanu indiviidide tasandil. Tuleks välja selgitada, kas lähedastelt vajatakse ainult rahalist abi või on konkreetsed soovid, mida eeldatakse lähedastelt kui teatud vanuses enam ei saada kõigega ise hakkama.

Eestis on perekonnaseadusest tulenevalt ülalpidamiskohustusega isikutel kohustus hoolitseda oma abi vajavate vanemate ja abikaasa eest, juhul kui vanemad või abikaasa on sattunud abi vajavasse olukorda (Perekonnaseadus, 2023). Lähtudes oma tööalastest kokkupuudetest, olen arvamusel, et enamasti vajavad paljud (eakad) vanemad pigem praktilist abi teatud toimetuste tegemiseks ning üksikuteks jäänud vanemad valdavalt rohkem emotsionaalset tuge. Kuid olulisel kohal on hooldetemaatika juures mõtestada lahti seadusest tulenev rahaline kohustus. See tähendab, et kui vanem vajab ööpäevringset järelevalvet ehk väljaspool kodu pakutavat üldhooldusteenust ja tal puuduvad endal vahendid kohatasu maksmiseks, on tal õigus nõuda oma järeltulija(te)lt rahalist toetust. Sellest järelduvalt on ilmselt nii mõnigi tööil käiv isik leidnud end valiku ees, kas hakata

ise oma vanemat hooldama või tuleb arvestada igakuise lisa väljaminekuga oma sissetulekust, et vanem saaks olla hooldekodus.

Riigipoolsed tegevuskavad ja suunitlused on jõudnud selleni, et alates 01.07.2023 jõustub Eestis hooldereform, mille peamiseks eesmärgiks on hooldekodu koha kättesaadavus. Sotsiaalministeerium toob välja, et riik toetab läbi hooldereformi hooldust vajavate isikute ja nende lähedaste toimetulekut (Sotsiaalministeeriumi..., 2023). Lisaks hooldekodu kohatasu osalisele hüvitamisele, soovitakse parendada antud reformiga ka koduteenust ning aidata kaasa selle arendusele. Koduteenus on kohaliku omavalitsuse korraldatav teenus, mis aitab abivajaval eakal aga ka tööealisel toime tulla tema kodus keskkonnas igapäevaste vajalike toimetustega, näiteks küttepuude tuppa toomine, toiduainete toomine jne (Sotsiaalhoolekande seadus, 2023, § 17). Seega peaks antud reform soodustama võileivapõlvkonna toimetulekut igapäevaelus ning kergendama majanduslikku koormust, mis kaasneb vanema asumisega ööpäevaringsele üldhooldusteenusele.

Tulenevalt reformist jaotub edaspidi hooldekodu maksumus kaheks osaks, mille võib jagada tööjõuga seotud kuludeks ja majutusega seotud kuludeks. Tuginedes sotsiaalhoolekande seaduse § 22¹ lõike 2-le rahastab kohalik omavalitus hooldusteenust vahetult osutatavate hooldustöötajate ja abihoidlustöötajate tööjõukulud, tööriietuse ja isikukaitsevahendite kulud, tervisekontrolli ja vaktsineerimisekulud ning koolituse ja supervisiooni kulud. Igas kohalikus omavalituses on kinnitatud oma piirmäär, mille ulatuses hüvitatakse antud kulud. Inimese kanda jäävad majutuse ja toitlustusega seotud kulud ning tööjõukulud ulatuses, mis ületab kohaliku omavalitsuse piirmäära.

2 UURIMUSPROBLEEMI TUTVUSTUS, EESMÄRK JA UURIMUSKÜSIMUSED

Võileivapõlvkonna esindajad peavad toime tulema oma igapäevase elu korraldamisega, sõltumata sellest, kui suurt hooldusvajadust keegi vajab ja kus ta seda vajab. Tulenevalt elukaare etappidest võib oletada, et teatud vanuses inimestel mõningal määral kõrvalabi vajadus kasvab. Ootamatult võib abivajadus suureneda, mitte ainult east tingituna, vaid ka tervisliku seisundi muutustest. Abi andmist ja vastuvõtmist mõjutavad mitmesugused individuaalsed omadused, mis omakorda on seotud vajaduse ja võimekuse kontseptsioonidega (Kutsar ja Kasearu, 2010). Seetõttu mõjutab abivajaduse suurenemine ja hoolduskoormuse kasv ning sellega toimetulek nii vananevaid vanemaid kui täisealisi lapsi erinevalt, lähtudes eelkõige isikuomadustest.

Kuigi vananemine on paratamatu, võib paljudel olla raske sellega leppida. Raske võib olla nii vananeval vanemal kui ka lapsel, kes näeb kõrvalt oma vanemaid vanaemas. Aidates oma vanemaid peab täisealine laps tulema toime jätkuvalt oma eluga, jagades end erinevate osapoolte vahel ja suurendama kohati enda vastutuse ala. Kui samaaegselt peab igapäevaselt olemas olema oma laste jaoks siis, sõltuvalt laste vanusest ja vanemate abivajaduse suuruselt võib muuta see olukorra veelgi keerulisemaks. Erinevad uuringud toovad välja, et pigem on naised need, kes võtavad endale esmase hoolduskohustuse (Stone jt, 1987; Wolf jt, 1997; Manor, 2021; Kokorelias jt, 2022).

Kuigi Eesti ühiskonnas on perekeskne hooldamine olnud läbiv hoiak aastakümneid, siis seda toetavad ka seadused, mis kohustavad inimesi neid järgima.

Kõigil on õigus väärikalt vananeda. See peaks toimuma nii riigi poolsete suunitluste kui ka perede koostööl. Trumm jt (2012) toovad välja, et eakate hoolekanne on suunatud kohalikele tasandile, mis tähendab, et paljud vananemisega kaasnevad probleemid lahendatakse kohaliku omavalitsus ja perekonna koostööl. Lastekaitseaduse § 5 kohaselt tuleb esikohale seada lapse huvid kõigis lapsi puudutavates asjades. Põhiseaduse § 27 kohaselt on vanematel kohustus hoolitseda oma laste eest ja perekonnal kohustus hoolitseda oma abivajava liikme eest. Seega võileivapõlvkonna esindajal on kohustused, millest taganeda ei ole võimalik, vaid nad peavad saama hakkama antud olukorras.

Kui riik teeb erinevaid ettevalmistusi oma elanikkonna toimetuleku tagamiseks ja edendamiseks ning riigipoolsete suunitlustega on kõigil võimalik tutvuda erinevate infokanalite kaudu, siis inimeste enda arvamustega, nende mõtetest ja ettevalmistusest tuleviku ees, on pigem vähesel määral võimalik saada avalikust infoväljast teavet.

Et võileivapõlvkonna esindajad tuleksid toime mitmekordse hoolduse korraldamisega ja oma erinevate rollide täitmisega, nende jaoks olulistes sfäärides, on vaja läbi mõelda ja olla teadlik erinevatest variantidest, mis aitavad kaasa uuele võimalikule elukorraldamisele. Seetõttu on oluline uurida eri põlvkondade ootusi ja hoiakuid põlvkondade vahelises hooldusküsimustes.

Minu magistritöö eesmärk on anda ülevaade noorema ja vanema põlvkonna ettekujutustest tulevase hooldusvajaduse ja hoolduskoormusega toimetuleku kohta. Soovin teada saada mõlema osapoole vaateid ja ootusi, kuidas tänapäeval tajutakse ning end ette valmistatakse, kui on teada, et ühel hetkel võib sinust saada mitmekordse hooldamiskohustusega isik või hooldust vajav isik.

Uurimisküsimused

- Kuidas tõlgendavad võileivapõlvkonda kuuluvad naised oma igapäevast hoolduskoormust?
- Milliseid erinevaid strateegiaid/tulevikustsenaariume on võileivapõlvkonna esindajad enda jaoks läbi mänginud kui vajadus hoolduskoormuse järgi veelgi kasvab?
- Millisena kujutavad võileivapõlvkonna esindajate vanemad ette enda hoolduskoormuse vajadust ja võimalikke lahendusi tulevikus?

3 UURIMUSE METOODIKA

3.1. Uurimisviis

Oma uurimuses kasutan kvalitatiivset uurimisviisi. Kvalitatiivsed uuringud on suunatud inimeste kogemuste, arusaamade ja tõlgenduste mõistmisele ning aitavad anda inimestest, sündmustest või ilmingutest tervikliku ja detailirohke pildi (Laherand, 2008: 24). Kvalitatiivne meetod annab aimu inimeste sisemaailma kohta, mis samal ajal juhib tema suhteid teiste inimestega ja käitumist laiemalt (Strömpl, 2020).

Soovin teada saada tulevase võileivapõlvkondade esindajate ja nende vanemate hoiakuid ja ettevalmistusi eelseisvaks hoolduskoormuseks. Kvalitatiivne uuring võimaldab näha seda tervikpildina, mõista seda sügavuti ja mitmest eri vaatenurgast ning võimaldab uuritavate oma vaatenurga või kogemuste esiletoomist (Virkus, 2010).

Oma töös kasutan kvalitatiivset sisuanalüüsi, sest kvalitatiivne analüüs on tundlik ja täpne, see annab võimaluse tähelepanu pöörata ka harva esinevatele või unikaalsetele nähtustele tekstis (Kalmus jt, 2015).

3.1.1. Andmekogumismeetod

Kuna soovisin eelkõige teada saada eri põlvkondade ootusi ja hoiakuid põlvkondade vahelises hooldusküsimustes, siis viisin uurimuse läbi poolstruktureeritud intervjuuna. Intervjuu eeliseks on võimalus täpsustada saadud vastuseid, paluda seisukohti põhjendada ning küsida vajadusel lisaküsimusi (Hirsjärvi jt, 2010: 192). Minu eesmärgiks oli, et inimesed ise räägiks ja arutleksid oma mõtetest tulevases mitmekordsest hoolduskoormusest, kuid vajadusel saaksin juurde küsida sisuliselt huvipakkuvaid küsimusi. Seega soovisin teada saada intervjuueeritavate mõtteid, mis seostuvad nende isiklikel kogemustel ja väärtustel seoses mitmekordse hoolduskoormusega.

Minu valimi meetod on eesmärgistatud valim, sest soovisin intervjuud viia läbi võileivapõlvkonna esindajatega ning nende vanematega (ehk samast sugupõlvest põlvneva vanemaga). Sotsioloog Michael Quinn Patton (2002) kategooria järgi on minu intervjuu küsimused kogemuslikud ja käitumuslikud küsimused, mis puudutavad seda, mida inimene teeb või on teinud; arvamuse ja väärtuste küsimused, mille eesmärk on mõista, mida inimesed mõtlevad teatud küsimuse või kogemuse kohta ja tundmuslikud küsimused, püüavad välja selgitada inimeste emotsionaalsed reaktsioone nende kogemuste ja mõtete suhtes (viidatud Brayda ja Boyse kaudu, 2014: 13).

Võileivapõlvkonna esindajatega võtsin ühendust sotsiaalmeedia kaudu, nendest kahte inimest tundsin isiklikult, teisi tean põgusalt. Kõikide võileivapõlvkonna esindajate vanematega suhtlesin esmalt telefoni teel. Neist kahte tean isiklikult, kuid teistega mul eelnevalt kokkupuudet polnud, nende telefoni numbril sain nende täisealiste laste käest.

3.1.2. Uurimuse käik

Tutvustasin intervjuueeritavatele ennast ja oma uurimustööd ning rääkisin intervjuu läbiviimise olulistest aspektidest.

Intervjuud viisin läbi 2023.a juulikuul alguses. Võileivapõlvkonna esindajad on tööealised naised ja neil on kõigil olemas alaealised lapsed.

Intervjuud viisin läbi vastavalt intervjuueeritavate soovil neile sobival ajal ja sobivas kohas, kolm neist toimus neutraalses kohas ja seitse küsitlevate kodudes.

Intervjuuerimiseks kasutasin nii diktofoni kui mobiiltelefoni helisalvestus funktsiooni. Intervjuud kestsid 28 minutist kuni 1 tunni ja 6 minutini. Pikemate intervjuude transkribeerimisel kasutasin Tallinna Ülikooli poolt pakutavat veebipõhist kõnetuvastus programmi (Olev ja Alumäe, 2022), mille transkriptsiooni korrigeerisin ja täiendasin vastavalt vajadusele. Ilmselt seoses helikvaliteediga ei olnud kõikide sõnade lõpud õiged ja mõnede sõnade kirja pilt oli moonunenud. Vestlus, milles intervjuueeritav rääkis osaliselt murrakus, oli kõnetuvastus programmi poolt koostatud transkriptsiooni failis väga raskesti loetav ja mõistetav. Lisaks eristasin kõikides failides mõlema osapoolse teksti, sest transkriptsioonifailist see välja ei tulnud. Teised intervjuud transkribeerisin käsitsi. Transkriptsiooni käigus eristasin väljatulnud sarnasused ja erisused

intervjuudest ning jätsin kõrvale enda jaoks mitteolulise info. Lisaks transkriptsioonile kasutasin võimalust mitmel korral uuesti kuulata helifaile. Seejärel moodustasin kategooriad tulenevalt oma uurimusküsimustest ja lõin seosed nende vahel. Analüüsis tõin välja olulisi löike intervjuudest, mis on esitatud muutmata kujul.

3.1.3. Uurimuses osalejate kirjeldus

Tulenevalt eesmärgipärasest valimist, seadsin kindlaks kriteeriumiks võileivapõlvkonna mõiste. Kokku oli lepitud seitse intervjuud võileivapõlvkonna esindajatega ning viis intervjuud nende vanemaga. Kuid kokkuvõttes viisin läbi kümme intervjuud, viis võileivapõlvkonna esindajaga ning viis vanemaga. Võileivapõlvkonna esindajad olid vanuses 29 kuni 43 eluaastat, kõigil olid intervjuu tegemise ajal kodus elavad alaealised lapsed, kõige noorem oli 1 aasta ja 8 kuud vana ning vanim 18-aastane, ühel oli lisaks kodus olevale alaealisele lapsele 24 aasta vanune eraldi elav laps. Võileivapõlvkonna esindajate peres oli lapsi kokku kaks kuni neli. Võileivapõlvkonna esindajate vanemad olid vanuses 55 kuni 73 eluaastat, kellest üks oli kodune ja teised käisid täiskoormusega tööl, neil kõigil on kolm kuni kuus täisealist last ja kõigil on mõlemast soost lapsed. Kõik intervjuueeritavad olid naissoost.

3.2. Uurimuse eetiline aspekt ja eneserefleksioon

Intervjuude läbiviimisel oli minu jaoks oluline, et intervjuueeritav avaks ennast ja julgeks rääkida teemal, mis võib tekitada mõnevõrra ebamugavust. Seetõttu rõhutasin intervjuu aegasid kokku leppides ja intervjuud alustades konfidentsiaalsuse olulisust. Selgitasin, miks on vestluse salvestamine minu jaoks vajalik, kes seda kuulata saab, mis selle salvestusega edasi saab ja kuidas on intervjuueeritavad märgistatud töös ning kas selle järgi on võimalik neid identifitseerida. Enne intervjuud teavitasin, et kui mõni küsimus tekitab ebamugavust, tuleb julgelt märku anda sellest ning seega ei ole kohustust vastata.

Soovisin algusest peale teha intervjuud samast perest põlvneva vanema ja täiskasvanud lapsega, et mõista, mil määral nende ootused ühtivad ning samas leida vestlustest põlvkonnavahelistele suhetele viitavaid mustreid. Üks asi on see, mida mõtlevad ja ette kujutavad täisealised lapsed aga hoopis teise vaatenurga annab asjaolu, kui vanem ise räägib oma soovidest ja vajadustest. Esialgu ei olnud mul kindlat vaadet, kas intervjuu mõlema poolega võiks toimuda samaaegselt või eraldi. Arvasin, et võibolla vanemad inimesed ei soovi ennast avada võõrale inimesele või tunnevad end paremini koos oma täisealise lapsega olles. Mõeldes läbi erinevaid variante, otsustasin teha intervjuud siiski eraldi. Seega viisin intervjuud läbi üks ühele ehk siis eraldi vanemaga ja eraldi täisealise lapsega, sest soovisin intervjuueeritavaga rääkida segamatult Arvasin, et kui teha samaaegselt intervjuu, ei soovita enda mõtteid võibolla täielikult avaldada ning tekib oht, et üks osapooltest ei lase teisel enda mõtet lõpuni rääkida, vaid võib katkestada teda või avaldada alateadlikult mõju vastustest. Võileivapõlvkonna esindajate vanemad olid kõik avatud ja seega oli intervjuu sujuv. Vestluse käigus kerkis mõnel korral üles küsimus intervjuueeritavatel, et kas annan lapsele või vanemale intervjuud kuulata. Selgitasin, et need on mõeldud ainult minu jaoks, austan kõikide privaatsust ja seega kustutan salvestused peale transkribeerimist ning transkriptsioonist jäävad alles ainult osad lõigud või laused minu lõputöösse, kõik muu hävitan ära ja keegi neid lugeda ei saa.

Intervjuueeritaval on õigus mitte osaleda intervjuus, mitte vastata teatud küsimustele ning tal on tal õigus katkestada intervjuu hetkel, kui ta selleks soovi tunneb (Lepik jt, 2014). Andsin kõikidele vestluse osapooltele teada, et kui nad tunnevad mõne küsimuse ees ebamugavust ja ei soovi sellest rääkida, siis ma mõistan seda ja palun julgelt teada anda sellest. Intervjuusid läbi viies sellist olukorda ei tekkinud, kuid jälgides võileivapõlvkonna esindajate kehakeelt võis kohati märgata mõningast ebamugavustunnet. Selle märkamisel proovisin sõnastada küsimuse teisiti nii, et intervjuu läheks sujuvalt edasi ja ei tekitaks küsitletavale tunnet, et ta ei soovi sellel teemal jätkata vestlust.

Esimese intervjuu viisin läbi tuttavama isikuga, et saada aru, kui avatult antud teemal räägitakse ja kas on vaja midagi täpsustada või muuta sõnastust. Esimese intervjuu järelkuulamisel mõistsin, et hoolimata oma teadlikust soovist, lasta vastajal pidada pikemaid pause vastates, märkasin ennast küsimust täpsustamas kui paus oli pikem kui mõned sekundid.

Võileivapõlvkonna esindajatega tehtud intervjuu ajal jälgisin hoolikalt intervjuu kava, aeg-ajalt peegeldades vastuseid ja jälgides, et saaksin kõigile küsimustele vastused. Vanematega läbiviidavate intervjuude ees oli mul esialgu väikene kartus, sest antud teemat võib tajuda pigem

tundlikuna ja ma ei olnud kindel, kas kedagi võib riivata mõni küsimus. Seetõttu, ei jälginud ma intervjuu kava nii üks ühele, vaid lasin neil rääkida nii nagu nad soovisid, võimalikult vähe vahele segades ja delikaatselt küsides mõnda konkreetsemat küsimust, mille vastus minu uurimuses võiks olla oluline.

Usun, et minu enda kokkupuude hooldamisega aitas mõningates vestlustes kaasa vabama õhkkonna loomisel intervjuueritvatega. Samas jälgisin ennast teadlikult, et ma ei segaks omapoolsete kommentaaridega jutule vahele. Kuna mitmed intervjuueeritavad polnud kursis KOVi poolt pakutavate teenustega ja nooremad ka hooldereformiga, siis enne intervjuu lõppu tutvustasin antud temaatikat üldisemalt neile, kellele see pakkus huvi.

Analüüsis planeerisin esialgselt viia kokku võileivapõlvkonna esindaja ja tema vanema arvamused sarnastes teemades, kuid intervjuusid transkribeerides sain aru, et see ei ole hea mõte. Sest see, mida keegi rääkis oli konkreetset mulle mõeldud, ilmselt oli asju, mida omavahel ei ole kunagi räägitud ja võibolla lähiajal ka ei soovita, seetõttu on analüüsis proovitud välja tuua tsitaate selliselt, et neid ei saaks seostada konkreetset mõlema osapoole vahel. Seetõttu toon välja eraldi võileivapõlvkonna esindajatega ja eraldi nende vanematega tehtud intervjuu analüüsi osa.

Kõige keerulisem antud töö juures oligi minu jaoks justnimelt analüüsi osa, soovisin jõuda oma eesmärgini nii, et kõikide anonüümsus oleks igati tagatud. Soovisin analüüsis tuua tsitaate välja selliselt, et samast suguluspõlvest pärinev täisealine tütar ja tema ema, ei tunneks üks ühele ära teineteise öeldut.

Minu uurimustöö teema on minu jaoks oluline, sest olen kokku puutunud enda erinevatel eluetappidel oma (vana)vanavanemate hooldamisega. Lisaks olen antud temaatikaga kokku puutunud tööalaselt. Minu lõputöö sai alguse juba 2020.a tänu minu juhendajale, kes tutvustas mulle võileivapõlvkonna mõistet ja kes suunas mind valima teemat, mis mind kõnetab. Kuna enne seda oli just lõppenud minu jaoks võileivapõlvkonna esindajana üks eluetapp tundsin, et see on just see, mis motiveerib mind uurima ja mille kohta soovin isiklikult saada teada rohkem infot. Olles tihedalt kokku puutunud oma lähedaste eakate hooldamise ja abistamisega, nende erinevates abivajaduste astmetes ja samaaegselt teatud elu perioodil proovinud ühildada sellega oma töö- ja pereelu tean, et see avaldab mõju kogu eluolustikule. Seetõttu oli minu jaoks huvitav ja oluline lugeda ning läbi töötada vastava sisulisi materjale, milles oli nii äratundmishetki kui mõtlema panevaid momente, aga ka uusi vaatenurki antud temaga seoses.

Alates 2020.a sügisest olen otsinud ja lisanud oma failidesse erinevaid materjale, mis on seotud antud teemaga. Kuigi antud uurimuse põhiline kirjutamine algas minu jaoks 2023.a juunikuu algusega, ei oleks ma suutnud seda teha, kui ma varasemalt ei oleks nii palju ettevalmistust teinud erinevate materjalide läbitöötamisel ja tekkinud mõtete üles kirjutamisel. Oluline roll on siin minu juhendajal, tänu kellele see lõplikult õnnestus.

4 ANALÜÜS

Analüüs on koostatud lähtuvalt uurimisküsimustest ja intervjuudest. Intervjuude transkriptsioonide kodeerimisel tuli võileivapõlvkonna esindajate intervjuus neli olulist kategooriat. Esmalt annan ülevaate võileivapõlvkonna esindajate hoiakutest. Seejärel tutvustan mõtteid seoses abiandmisega, mis peegeldab ka nende varasemaid kogemusi. Kolmandana kirjeldan põlvkonnasiseseid- ja vahelisi suhteid võileivapõlvkonna esindajate vaatest ning viimasena nende ootustest tulevikule. Võileivapõlvkonna esindajate vanemate intervjuude transkriptsiooni tulemusel toon välja kolm alakategooriat, milles kirjeldan nende ootust eelseisvale hooldusele, kuidas nad toetavad oma täiskasvanud lapsi ja nende peret ning kirjeldan nende vaadet tuleviku osas.

Analüüsis on võileivapõlvkonna esindaja märgistuseks N täht ja vanus ning võileivapõlvkonna esindaja vanem on tähistatud B- tähe ja numbriga. Numbrit on kasutatud intervjuueeritavate eristamiseks.

4.1. Võileivapõlvkonna esindajate hoiakud

Võileivapõlvkonna esindajad rääkisid kõik suhtlemise olulisusest põlvkonnavahelistes suhetes. Tõdeti, et see on alati olnud oluline nende jaoks, nad on kogenud seda juba oma vanavanematega ning tähtis on see ka oma praeguses elukorralduses. Oldi üksmeelel, et lähedastele antav emotsionaalne tugi seob pere omavahel kompaktsemaks ja see avaldab positiivset mõju mõlemale poolele. Esile toodi seda nii oma enda peresuhetes kui ka päritolupere vaates.

N, 42 /.../ kuna meil on hästi ühtehoidev pere, siis me kogu aeg toetame üksteist/.../

N, 43 /.../ õde helistab talle iga päev, vend iga hommik. Kui emal midagi vaja on, siis ta helistab mulle/.../

N, 32 /.../ ma ei pea seda hooldamiseks ega kohustuseks, see on normaalne vanaema ja lapselapse suhe kui toon vanaemale midagi /.../ tema jaoks on toetus pigem rääkimine, ta tahab rääkida /.../

Intervjuudest selgus, et olulisel kohal on vanavanemate ja lastelaste suhe, mille tulemusel on ka võileivapõlvkonna esindajatel tihedam suhe oma vanematega. Võib öelda, et väikeste lastega peredes liidavad lapsed peret ühtsemaks, kuid märkimisväärne on ka täiskasvanud lapselapse ja vanavanema suhe.

N, 29: /.../ lihtsalt see, et ma olen olemas kui tugi- ise ja lapsed, seltskonna mõttes, et nad pole üksi jäetud, et nad ei peaks üksinda olema /.../

N, 42 /.../ mu pojal on lähedane suhe minu emaga. Lähedasem kui minuga /.../

Et põlvkonnavahelised suhted toimiksid on oluline omavaheline läbisaamine ja -käimine oma hõimlastega. Peredes kasvavad väikesed lapsed omandavad just selle najal oskused suhete säilitamisel. Võileivapõlvkonna esindajate poolne põhirõhk antud intervjuude tulemusel on emotsionaalse toe pakkumine läbi suhtlemise nii oma vanavanematele kui vanematele. Mõne vastaja vestlusest kumas teatud määral läbi oma abikaasa vanematele toe pakkumine läbi suhtlemise. See on mõistetav, sest ühegi intervjuueeritava lähedasel ei ole hetkel märgatavalt tõusnud abivajadus. Seega ei ole see nende jaoks kohustus või tegevus, mida tehakse vastumeelselt.

Tulevikuvaates näevad kõik end vanematele abi pakkumas. Intervjuueeritavate vastustes on näha, et kõik hindavad oma pere kui olulist väärtust, kuid samas on tajutav osade vastajate puhul ka ambivalentsust, mis näitab inimsuhete keerulist maailma.

N, 32: /.../ eks ta oleks kindlasti lisakoormus, ma ei kujuta ette, et see sõltuks kui suurt hooldust ta vajaks..... ta oleks minust sõltuv siis.... Ma ei saaks teha siis seda, mida tahaksin /.../ ma tunneksin kindlasti kohustust, et peaksin teda aitama /.../

N, 42: /.../kuna minu vanemad on mind nii palju toetanud kõigis asjades, siis ma ei pea seda nagu karistuseks, või midagi, elu lihtsalt on selline /.../

Lapsed tunnevad kohustust oma vanemate eest hoolitsemisel, kuid näevad selle mõju ja olemust erinevalt. On arusaadav, et võileivapõlvkonna esindajal peab olema valmisolek teha muudatusi ka iseenda senises elukorralduses, kuid see mõjutab neid kõiki erinevalt, kes kohaneb sellega kiiremini ja kelle jaoks see võib muutuda suuremaks takistuseks.

4.2. Võileivapõlvkonna esindajate varasemad kogemused lähedaste abistamisel

Kogemuste poolest jagunesid intervjuueeritavad kaheks, need kellel puudus varasemalt igasugune kokkupuude lähedase või eaka hooldamise ja abistamisega ning need, kellel oli see kogemus omandatud. Tulenevalt oma kogemustest või selle puudumisest näevad nad erinevalt enda rolli tulevikus.

N, 29: /.../ olin 14 kui ema oli tööl, siis vanaema oligi minu, hommikul enne kooli vahetasin mähkmed, söötsin, peale kooli /.../ minu ema tegi seda ja ma ei kujuta ette oma ema näiteks hooldekodus /.../

N, 34: /.../ ma ise ei isiklikult ei ole kedagi hooldanud, aga ma olen näinud jah kui vanemad on käinud. Suhtlemine, käimine, puude toomine, koristamine, sellist asja olen näinud ja teeksin ikka ise ka /.../

Antud teema tõi välja põlvkonnavahelise aitamise mustri. Need, kes olid vahetult ise olnud osalised abistamise protsessis, nägid end tegemas samu asju tulevikus oma vanemate jaoks. Nende väärtused ja tõekspidamised pärinesid suuresti nende vanematelt. Noorim vastaja nägi elu loomuliku osana ka vanemate hügieenitoimingute teostamist, sest tema ema tegi seda oma emal.

Mitmel intervjuueeritaval on olnud kokkupuude eakatega tegelemisel tööalaselt, kõigil erinevatel ametikohtadel. Nende kõigi jutust osutus oluliseks osaks mitte jätta oma lähedast üksinda või tundma üksildust: „keda hooldama pead on üksikud, see on kurb, see kui oodatakse ja kedagi ei tule” (N,42). Nad on teadlikult sellest, kuidas üksindusse jääv vanainimene võib muutuda ja seega soovivad nad ennetada seda oma suhetes. On arusaadav, et need, kes ei ole üksildase eakaga oma elus kokku puutunud, ei oska sellele erilist tähelepanu pöörata või näha selles üldse midagi sellist, mis vajaks rohkem ennetamist ja märkamist.

Samas tõi antud teema välja ka ambivalentse olemuse intervjuueeritavate vastustes: „palkaks inimese, kes tegeleks sellega, kui vajab iga päev. Lihtsam on jah, kedagi palgata” (N,34). Seega kui abivajadus muutub igapäevaselt vajalikuks võib muutuda ka võileivapõlvkonna esindaja suutlikkus abi pakkuda. Mis näitab, et võileivapõlvkonna esindajal on vajadusel olemas valmidus kaasata abistamis- või hooldamisringi ka võõras inimene, kui see aitab kaasa enda töö- ja pereelu ühildamisse. Antud juhul on mitmel vastajal olemas valmisolek seada endale piir, et tulla toime oma pereeluga.

N, 32: /.../ seda on nii keeruline ette näha või mõelda, ma ei ole seda näinud kõrvalt aga mingi selline ootus või lootus on, et ma ei peaks nendega iga päev koos elama või näiteks töölt ära tulema /.../

Varasem kogemuse puudumine ei tähenda seda, et ei olda valmis oma vanemaid hooldama, kui selleks tekib vajadus, vaid pigem ollakse valmis ja teadlik muutustest, mis võivad toimuda nende endi elus seetõttu.

Ühise tegurina saab välja tuua, et need kellel puudub igasugune varasem kogemus lähedase hooldamisega, eelistavad abi anda pigem distantstil elades kui igapäevaselt koos olles. See võib tuleneda sellest, et hetkel ei elata samas külas ega linnas ja seetõttu ei osata seda ette kujutada või siis on tuleneb see ainult hooldamise kogemuse puudumisest.

4.3. Võileivapõlvkonna esindajate põlvkonnavahelised ja -sisesed suhted

Intervjuudes osalenud võileivapõlvkonna esindajatel on pigem aktiivne suhtlus oma vanematega ja nad hindavad ise oma suhteid lähedasteks. Olulisel kohal suhetes on vastastikune aitamine, võileivapõlvkonna esindajate vanemad ja nende ämmad ning äiad aitavad oma täisealisi lapsi peamiselt lastelaste hoidmisega, sellele järgneb aeg-ajalt majanduslik abi. Rahalist toetust antakse ka lastelastele. Kõik kellel olid lapsed vanuses kuni 10 eluaastat tõid välja vanavanemate tähtsuse nende pere toimimise jaoks. Eriti tuli see esikohale üksikemade intervjuudes: „*kui mina olen tööl või kuskil käin, siis ema hoiab lapsi*” (N, 29). Mis on arusaadav, sest kasvatades üksinda lapsi on raske toime tulla igapäevase elu korraldamisega, eriti kui tegemist on lasteaiaaeglastega.

N, 32: /.../ ma vajan ise praegu toetust ja abi /.../ lapsi nad hoiavad, tahavad hoida ja sellega nad aitavad mind palju /.../

N, 34: /.../ lapsi hoiavad ikka, rahaliselt toetavad päris hästi aga ka moraalselt, emotsionaalselt ikka lastega põhiliselt praegu /.../

N, 42: /.../ nad aitavad mind, millega iganes vaja on. Nad aitavad mu lapsi rahaliselt /.../

Kuigi perel on juba seadustest tulenev kohustus üksteist aidata, siis solidaarsuse aspekt tõuseb esile paljudes teemades intervjueeritavatel. Võib eeldada, et mida rohkem vanemad oma täisealiste laste eludest osa võtavad, seda rohkem tunnevad nad end vajalikuna ja vähem tunnevad end kõrvalejäetuna.

Vastustest selgus, et võileivapõlvkonna esindajate arvates nende vanemad hetkel kõrvalist abi väga ei vaja või siis on abivajadus minimaalne. Seda võib seletada asjaoluga, et nende vanemate vanus jääb 55-73 eluaasta vahele, mis tähendab, et vanuse poolest on tegemist pigem noorematega, kes saavad iseseisvalt hakkama oma eluga.

N, 43: /.../ ta ei ole abivajav. Ta on nii kange, ta ei vaja /.../ Korra nädalas sõidutan teda, käin poes, talvel tihedamini vist /.../

N, 29: /.../ no transpordiga, kui kaugemale on vaja minna. Emale ei meeldi asju ajada, telefonis, internetis aitan teda /.../

Intervjueeritavad, kellel on hetkel väiksed lapsed ja kes käivad samaaegselt tööl tajuvad, et kui nende koormus praegu suureneks, mõjutaks see nende elu oluliselt. Mis on mõisteta, sest kui ennast tuleb jaotada erinevate sfääride vahel ja kui hoolt vajavad lapsed, keda ei saa iseseisvalt üksinda jätta, siis ilmselt peamiseks kannatajaks jääb võileivapõlvkonna esindaja.

N, 29: /.../ kui see praegu oleks, siis kindlasti läheks raskeks, väikelaps onju, läheb endal raskeks, see 24 tundi jääb lihtsalt väheks /.../

N, 32: /.../ kannatajaks jääb ema roll, minu prioriteet on olla hea ema /.../

Võileivapõlvkonna esindajad on hetkel ise pigem need, kes vajavad abi, kes rohkem ja kes vähem. Aitajad ei ole ainult intervjueeritava vanemad, vaid ka abikaasa vanemad. Need vastajad, kellel on väikelaps, mõistavad kui keeruliseks võib kujuneda praegusel hetkel mitmekordne hoolduskoormus.

4.4. Võileivapõlvkonna esindajate tuleviku vaade

Ühel vastajal oli ootus oma laste isale, keda ta näeb hoolduskoormuse tekkimisel suuremal määral laste elukorralduses: „ilmselt ka oma laste isalt ootan rohkemat” (N, 32). See aitab vastajal paremini planeerida oma aega ning omada teadmist, et kõikide vajadused saavad kaetud. Nenditi, et võileivapõlvkonna esindajate abikaasad aitavad lisaks oma vanematele, ka nende vanemaid. Mehed aitavad pigem ehitustöödel või kui autodega seoses vajab keegi abi: „no näiteks kui on vaja autodega midagi, siis abikaasa annab” (N, 34). Meestepoolne toetusviis on vastavuses kultuurinormidele, kus mehi väga pikemajalise isikuhoolduse pakkujana ei nähta.

Oma abikaasast suurem rõhk vanemate toetuses oli seotud õdede ja vendade olemasoluga. Kõik vastajad tõid välja, et nad kindlasti jagaksid oma hoolduskoormust õdede või vendadega. Kuid oma õdede ja vendade rolli nägid nad erinevalt. Intervjueeritav, kellel olid ainult vennad on nõus võtma suurema hoolduskohustuse endale: „ja mida aega edasi, tuleb ta enda juurde tuua. Selleks ajaks on minu lapsed ka piisavalt suured ja laste poolt oleks abi” (N, 29).

N, 32: /.../ mul on ootused õele ja vennale, sest see on meie ema (...) aga ema puhul ka isa toetus ja vastupidi /.../

N, 29: /.../ vanema venna abile kindlasti, noorem vend aitaks ka majanduslikult /.../

N, 34: /.../ võtaks vennad ja õe kampa, jaotaks ära need käimised /.../

Mitme vastaja puhul oli selgelt näha, et neil on olemas ettekujutus, kuidas nende pere toimetas olukorras, kui vanem vajab rohkemat abi ja igapäevast kohalolekut. Vestluse tulemusel oli aru saada, et see ei tekita probleeme ega etteheidet õdede või vendade vahel, sest see on läbi arutatud ja sellega on arvestatud.

N, 42: /.../ kuna maja on suur, siis mingi hetk olen arvestanud, et kui peaks midagi sellist olema, et siis arvatavasti olen mina see, kes läheb nende juurde elama /.../

N, 43: /.../ no on jutuks olnud ka, et õde tuleb välismaalt ära ema juurde /.../

Enamus vastajatest rõhutavad ka majandusliku kindluse olulisust hetkeks kui võib tekkida mitmekordne hoolduskohustus. Need, kellel on õed ja vennad leiavad, et mitme peale saadakse kindlasti hakkama ka siis, kui vanem võib vajada väljaspool kodu osutatavat ööpäevringset üldhooldusteenust.

N, 32: /.../ aga meil on ju kolm last ja me peaksime hakkama saama nagu hooldekoduga /.../

Samas enamus vastajatest arvavasid, et nende vanemad on end ise kindlustanud: „*ma arvan, et nad on majanduslikult mõtleavad, ma ei peaks muretsema*” (N, 32).

N, 42: /... / mu vanemad on palju sellele mõtelnud ja palju on tehtud /.../

Kõik võileivapõlvkonna esindajad tõdeavad, et nad saavad tulevikus kindlasti hakkama suuresti tänu oma vendadele ja õdedele, kelle näol nad tunnetavad suurt tuge erinevates aspektides. Nii rahalise vajaduse korral suudetakse mitme peale korraldada vajalikud teenused või muu oluline tasuline asi, kuid ka ise abistades või hooldades ei jäeta kedagi üksinda kohustust kandma.

Samuti on enamus seisukohal, et nende vanemad on suutnud ennast ise rahaliselt kindlustada, kui nende abivajadus hõlmab suuremat rahalist väljaminekut.

Kõik võileivapõlvkonna esindajad rõhutavad, et oma kodu on kõige tähtsam ja vanemad peaksid seal elama nii kaua kui võimalik: „*vanaemade põhjal, tahavad kodus olla. Ma ei ole kuulnud väga, et keegi tahaks hooldekodusse*” (N, 34). Intervjuueeritavatel tekitab sõna hooldekodu pigem vastakaid tundeid ja toob esile negatiivseid emotsioone, seda nii nooremate kui vanemate inimeste seas. On arusaadav, et keegi ei taha minna ära oma kodust võõraste inimeste sekka, võõrasse kohta ja sõltuda teistest, kuid vahel teeb elu keerdkäike ja valmis võiks olla ka selleks, et lähedased ei ole suutelised tagama ise vajalikku abi.

N, 43: /.../ta on nii vastu hooldekodule /.../

N, 29: /.../ hooldekodu on kõige viimane variant, ma arvan, et ikkagi ka dementsuse korral jätkaks ma ta koju /.../

Kui enamus vanemaid on oma lastele väljendanud, et nad ei taha minna hooldekodusse, siis ühe vastaja puhul on isa andnud selgesõnaliselt teada, kuna ta on valmis mõtlema kodust ära minekule: „*isa on öelnud, et kui tema peaks jääma voodisse, siis tema läheb hooldekodusse, et ei ole tema vanemad teda koormanud ja ei hakka ka tema kedagi koormama*” (N, 42). See näitab, et isik, kes on kokku puutunud voodihaigega teab, mida tähendab suurema hooldusastmega isiku abistamine ja kuidas see muudab võileivapõlvkonna esindaja elu. Sõna „koormama” viitab sellele, et see hooldus segab igapäevaselt ja pidevalt elu ning takistab ilmselt siiani meeldivate asjadega tegelemist.

4.4.1. Võileivapõlvkonna esindajate hinnang enda ettevalmistusele

Kõik võileivapõlvkonna esindajad olid ühte meelt, et nad ei saa ennast ette valmistada perioodiks, mil nende hoolduskoormus kasvab. Väites, et olukorraga tuleb tegeleda alles siis kui see on käes, võib oletada, et alateadlikult eeldavad kõik, et nende vanemate abivajadus ei suurene tulevikus olulisel määral.

N, 42: /.../ma arvan, et ei saa, keegi vist ei saaks. Sa võid teadmisi omandada aga ei, ma arvan, et vaimselt ei saa selleks valmis olla, pigem mitte /.../

N, 29: /.../ma ei tea, ma ei kujuta ette kuidas ennast ette valmistada, see tuleb, siis kui tuleb sellega tegeleda lihtsalt, pole mõtet ette mõelda /.../

N, 34: /.../ võibolla ei olegi vaja, ei tekigi vajadust, mida ma seal ikka ette valmistan /.../

On mõistetav, et vananeva vanema nägemine ongi raske ja vaimselt võib olla väga keeruline kujutada ette inimeste abistamist, kes on sind terve oma elu aidanud. Rollide vahetus ei ole kindlasti kerge ja ilmselt seetõttu ei soovita sellele hetkel suuremat tähelepanu pöörata. Samuti võib seda tingida asjaolu, et kõikide intervjueeritavate praegune tähelepanu on koondunud pigem oma elule ja selles ette tulevate murekohtade ennetamisele või lahendamisele.

4.4.2. Võileivapõlvkonna teadlikkus KOVi teenustest

Mitmed intervjueeritavad ei ole kursis riigi poolse hooldereformiga ega KOVi poolt pakutavatest võimalustest, mis toetavad inimese kodus elamist võimalikult kaua: „*Pole õrna aimugi, päriselt. Sest praegu pole vaja mul* ” (N, 32).

Seega, olenemata teavituskampaaniatest, pole intervjueeritavad kursis hooldereformiga. Samuti on minimaalne üldine teadmine kõrvalise abi võimalustest. Intervjueeritavad toovad välja, et kuna nad ei ole sellele teemale varasemalt mõelnud ega tegelenud, ei ole nad pidanud vajalikuks end kurssi viia.

Mõned vastajatest teavad üldisemalt osadest teenustest ja mitmel inimesel on ootused riigile.

N, 42: /.../ peaks ikka toetama, kahe otsaga asi, peaks toetame neid, kes on üksikud, samas on ebaõiglane, et oled lapsed üles kasvatanud ja siis ei toetata üldse, mingi toetus ikka peaks olema, kes on eluaeg töötanud ja maksnud makse. Ja nüüd kogu tema pension läheb hooldekodule, ja tal ei jää endale mitte midagi, see ei ole okei /.../

N, 34: /.../ rahaliselt, transpordi võimalus, et saaksid käia, pädevad inimesed, kes oskavad selle kohast inimest anda, erivahendid /.../

N, 29: /.../ neile, kes vajavad peaks ikka olema. Nii palju kui ma kuulnud olen siis asutused on üle mõistuse kallid, pension on ainult pool sellest. Et summad poleks üle mõistuse /.../

Peamiselt oodatakse abi rahalise toetuse näol, kuid ei tooda välja, et toetus peab olema kõigile ühtemoodi kättesaadav, vaid pigem nähakse toetuse maksmist neile, kes seda vajavad. Tuuakse välja väljaspool kodu pakutava üldhooldusteenuse kohatasu kallidust ja nähakse siin rahalise toetuse vajadust.

N, 42: /.../ ma väga ei usu, seda riigipoolset... mida iganes nad teevad..., ma loodan, et minul tekib see olukord 20 aasta pärast ja selle ajaga asjad muutuvad, mida see riik teeb/.../

N, 43: /.../no nagunii muutub kõik ära jälle/.../

Tähelepanu juhitakse ka asjaolule, et see aeg kui nende vanemad vajaksid abi, ilmselt käesolevad seadused ja direktiivid enam ei kehti. Mis võib olla ka üheks põhjuseks, miks hetkel ei nähta vajadust ennast kurssi viia antud teemaga.

4.5. Võileivapõlvkonna esindajate vanemate ootus eelseisvale hooldusele

Kõik vanemad on intervjuus seisukohal, et nad saavad ise hetkel hakkama ja vajavad laste abi pigem minimaalselt. Samas on kõikide lapsed valmis neid aitama asjades, milles abi palutakse, sõltumata vahemaadest, kus elatakse. Ehk siis lastel on olemas valmisolek oma vanemaid aidata, kuid vanemad soovivad iseseisvalt hakkama saada. Seega võib öelda, et vanematel on kujunenud hoiakud, mis säästavad lapsi hoolduskohustusest ja ilmselt annab see neile endile suurema autonoomsuse oma praeguses eluetapil.

B 1: /.../ kui saavad, siis tulevad ja aitavad. Ma nii kapseldunud pole, et nad tulevad ja peavad aitama. Ma valin siis mõne teise tee, noh selles mõttes. Ja kui ei saa, siis ma lihtsalt jätangi /.../

B 2: /.../ no nad lõõbivad, et võtavad mulle koduhooldaja. Hull värk see hooldamine, võõras inimene ei tea ja tunne ju. Ikka aitavad, kui vaja tulevad ja niidavad aga ma tahan ikka ise teha. Suuremad ehitused on tehtud neil /.../

B 3: /.../ kui meil on abi vaja, nendes asjades, mida me ei oska või kus ongi nagu suuremat tööjõu kulu vaja. Meil peres pole nagu probleemi olnud selle abistamisega ja ma olen proovinud ikka niimoodi, et võimalikult vähe lapsi tülitada /.../

B 4: /.../ ma ei vaja praegu abi... aga tütreid aitavad internetiga ja poeg aitab ehitusel või autoga midagi on /.../

Intervjuude tulemusel võileivapõlvkonna esindajast tütreid aitavad hetkel oma vanemaid peamiselt arvuti kasutamisega, sh arveid tasuda, pileteid osta, aga ka muudes internetikasutamisega seotud asjades. Vanemad nägid, et pojad abistasid peamiselt neid muru niitmises ja ehitustöodes. Siin kohal võib märgata taas soost tulenevat rollide jaotust. Samas ei selgunud intervjuust, kas neil oleks vaja hetkel soost tulenevata suuremat abi mõnes valdkonnas.

4.5.1. Võileivapõlvkonna vanemate abi lastele

Peresisesed suhted hõlmavad endas üksteise abistamist, kuid alati ei nähta iga tegevuse taga otsest aitamist ja seega ei võeta seda ka kohustusena. Samas tõid enamus vastajaid välja, et nad kõik aitavad oma täisealisi lapsi mingil määral, peamiselt tähendab see lastelaste hoidmist, majanduslikku toetust aga vajadusel muudki.

B 1: /.../ töölt tulen hakkan lapsi hoidma ja vastupidi /.../

B 5: /.../ lapselapse hoidmistega, et kui keegi jääb haigeks või siis teeme nii, et me saame neid lapsi hoida /.../

B 3: /.../ lapsed on kasvanud meie juures suviti vähemalt, et ja niimoodi, et vanemaid ei ole, et nad ei ole mitte üks päev, kaks päeva, nad on olnud nädalate viisi /.../

Kõik võileivapõlvkonna esindajate vanemad, kes aitavad lapselapsi hoida on samas täiskoormusel töötavad isikud. Kuigi toodi välja suuremat laste hoidmist perioodil, mil lasteaiad on kinni ja koolis vaheaeg, on lastelaste hoidmisega aitamine regulaarne tegevus. Ehk siis nad peavad oma pere-ja tööelu kohandama nii, et nad saaksid aidata oma täisealisi lapsi. Ühtlasi ei tulnud välja, et keegi teeks seda vastumeelselt või et see oleks nende jaoks keeruline, see tundus kõigi jaoks loomulik asjade kulg.

Intervjuudest tuli välja, et vanematel on valmisolek aidamiseks oma lapsi rahaliselt ja toodi välja ka lastelaste rahaline toetamine. Vestlustes rõhutati, et rahaline toetus on neil kõigil vabatahtlik, võileivapõlvkonna esindajate vanemad ise soovivad seda teha ja lastelaste toetamine tundus nende jaoks justkui vajalik ja oluline.

B 3: /.../ kui on vajadus, siis olen küll. Lapselapsi just õpingute ajal ja niimoodi konkreetselt, näiteks pojale sain tehtud elukindlustus kui ta tegeles ohtliku alaga. Tegelikult oleme ka majalaenu maksnud mõningatel kordadel, kui on vaja olnud. Ja teistpidi ka tegelikult, kui meil on nagu vaja ja moment on raske oleme ka saanud /.../

B 4: /.../ ühele lapselapsele vajalik teenus on kõik minu tasuda. Mingeid väikseid sutsaksid ikka kõigil kui vaja aga nii vähesel määral, vabatahtlikult /.../

B 1: /.../ rahaliselt kui vaja on aitan. Ma tunnen, et mul on vaja anda ja annan ja ma näiteks tangin alati lapse autot kui on vaja sõita. Lastelastega sõitmist tal nii palju ju /.../

Olulisel kohal on ka lihtsalt omavaheline suhtlus ja läbi selle täisealiste laste toetamine. Läbi emotsionaalse sideme ja läheduse on võimalik tunda ennast rohkem vajalikuna ja anda lastele märku, et nad on olulised. Kuigi lähedusele pööratakse suuremat tähelepanu, siis kui lapsed on väikesed on oluline pakkuda tuge ka täisealistele lastele, kui nad seda soovivad või vajavad.

B 4: /.../ teda aitan moraalselt kõige rohkem, olen toeks /.../

B 5: /.../ abi on ka teinekord märkused või nõuanded, mida olen lugenud või midagi, nagu arutame koos või kaalume seda, et kuidas parema tulemuse saaks. /.../ ja kui kuskil peresuhted ka nagu näed on kriitilised, siis ikka soovivad neid abivariante /.../

B 3: /.../ mina ei ole lastele osanud anda sellist hellust ja lähedust, sest minu peres ei olnud seda. Kõik lapsed hoiavad nagu rohkem endale aga, näen küll, kes suhtleb rohkem minuga kes isaga. Mõned korrad küll vist tagantjärele ma ikka alati mõtlen pärast, et kuramus küll, et see karm teema oleks pidanud nagu võib-olla kuulama rohkem /.../

Nii nagu kõik isikud on erinevad, on ka peresuhted eripalgelised. On peresid, kus omavaheline suhtlus on tihedam või lausa igapäevane, ja läbi selle tagatakse juba iseenesest vajalik (emotsionaalne) abivajadus, ilma konkreetsetest teemadest rääkimata. On peresid, kus täisealised lapsed pöörduvad ise oma muredega vanemate poole. Tuleneb see siis usaldussuhtest, vanemate elukogemustest või solidaarsuse olemusest peresuhetes.

4.5.2. Võileivapõlvkonna esindajate vanemate vaade tulevikule

Kõikide võileivapõlvkonna esindajate vanemad on arvamusel, et vanemaks saades on kõige raskem üksindusega toime tulla. Kõikides vestlustes oli teatud tajutav hirm selle ees. Seda ilmestas kõige enam intervjuueeritava vastus, kes kogeb seda juba peale laste ja lastelaste külastust: „*kui ära lähevad, siis põen mitu päeva tekib selline tühjus ja vaikus. See üksildus vahepeal, mõtled ja mõtled, igasuguseid asju ja ei taha enam teha midagi*” (B 2). Seega on üksildus valdkond, millele peaks suuremat tähelepanu pöörama ja seda eriti eakatega kokkupuutes.

B 5 /.../ et ei jääks kuskile üksinda. Ma arvan, et mina ei jää aga vaata, minu ema oli ja praegu on ja siis ta ütles, et see üksindus tapab teda. Minul on ju mingi teine põlvkond, mul on kõik, internet ja ma arvan, et ma ei tunne nagu nii puudust /.../

B 3 /.../ minu meelest on see ka väga tähtis asi, et ei jääks üksinda oma koju. Et oleks tegevust, võibolla siis selline päevakeskuse variant /.../ et päris jah, niimoodi ära ei maanduks /.../ et saaks lastega olla, käia kuskil aga samas ma ei tahaks, et peaksin sinna jääma mitmeks päevaks või täitsa, nagu koormaks ei taha /.../

Mitmed vastajad on arvamusel, et nende põlvkond oskab üksindusega mõnevõrra paremini toime tulla, kuna ollakse rohkem kursis tänapäevaste võimalustega. Siinkohal on oluline oskus kasutada erinevaid platvorme telefonis või arvutis suhtlemiseks, sest see annab võimaluse ka vanemas eas laste või teiste lähedastega suhelda tihedamalt. Oluline on ühe vastaja poolt märgitud kodust väljas käimine ka vanemas eas, sest see aitab näha elu teisiti kui ollakse ainult kodu seinte vahel.

Intervjuueritavad jagunevad kaheks, mõned vastajad on kindlal seisukohal, et nemad kuskile väljaspool kodu pakutavale üldhooldusteenusele ei lähe. Neil on lootused lastele seatud, keda nad näevad tulevikus enda abistaja võtmerollis. Üks vanem on väga hingeliselt seotud oma koduga ja ta ei kujuta oma elu ette mitte kuskil mujal. Teisel vanemal on valmisolek kolimiseks, kui see osutub vajalikuks.

B 1: /.../ ma kujutan ette, see väike tuba või nurk peaks ikka olema. Ma ei ütle, et ma pean just oma kodus olema. Ühel lapsel aitasin maja ehitada ja nii. Ja sa ei ole ikka päris ükski nii nagu need memmed maal. Ma võin teise kohta ka minna. Ma tean, et see niimoodi on /.../

B 2:/.../mul on siin ruumi küllalt, et olla. Keegi tuleb siia kui asi nii kaugemale läheb /.../

Mitmed on seisukohal, et nii kaua kui nende tervislik seisukord vähegi võimaldab elavad nad iseseisvalt edasi, olles valmis otsima endale vajadusel mugavama ja vajadustele vastava elukoha. Samuti ei välista nad väljaspool kodu pakutavale üldhooldusteenusele asumist, kui selleks on vajadus.

B 3:/.../ võimalikult kaua kodus olla, et sa ei koorma neid, kes su ümber on. Võibolla mõeldakse veel mingit sellist ägedat välja. Tehnoloogia arengut ootan. Kui on vaja ja kui midagi juhtub, siis me oleme arutanud mehega, et siis tuleb midagi maha müüa ja sellega kindlustada oma tulevikku, et kas siis hooldekodu või mis iganes või mingid muud asjad, noh tänapäeval juba neid teisi asju ja mingeid teenuseid ka./.../

B 4: /.../ kui selliseid väikseid töid, siis ma ikka kutsun kellegi, kellel parasjagu nagu on võimalik tulla aga olen mõelnud, et korterisse on lihtsam minna. Ma olen väheke mõelnud, et kui ma peaksin väga viletsaks jääma võib mind hooldekodusse panna /.../

B 5:/.../ kui mingi õnnetus juhtub või ma ei kujuta ette. Mina olen igatahes nõus minema kuskile, et ma ei jääks kellegi turjale, et ma oleks kindlasti nõus minema hooldekodusse või mida iganes, et jah see nagu kõige mustem stsenaarium./.../

Antud teema puhul oli aru saada, et väljaspool kodu osutatav üldhooldusteenus ei ole kellegi jaoks esmane valik. Sõna „hooldekoduga” käib kaasas pigem negatiivne olemus, mitte keegi ei rääkinud ega näinud seda kui loomuliku osa inimese elust., *Mulle ei meeldi hooldekodud nagu üldse, nad on nagu mõttetud asjad, nagu vanglad minu jaoks. Mul tuleb ahastus peale, kui ma näen kuidas seal elatakse/.../ Hooldusasutus mitte kodu, miks see kodu sinna on lisatud, ma ei saa sellest aru. Kodutunnet seal ei ole. Kodus on tapeet, kardinad, seal üks laud ja sealt ka asju kätte ei saa ”(B 4).*

Tulenevalt eelnevast tsitaadist võib öelda, et hooldekodude suurimaks miinuseks võib pidada seda, et nad ei ole võrreldavad oma välimuselt ega olemuselt koduga. Suurtes hooldekodudes on ühes toas mitu inimest ja ruum, kus on igal ühel on ainult oma voodikoht ja kapp, mis näebki välja kõle. Väga vähestel on hooldekodus eraldi oma tuba, millest õhkuks kodutunnet ja soojust. Võimalik, et kodusemat tunnet ei oleks raske saavutada, eelnevalt vastaja poolt mainitud, väikeste sisutuselementide najal.

Kuid siiski mõistetakse, et teatud olukordades ei ole võimalik jääda koju. Enamus töid välja vaimsete probleemide tekke ohu: „*kui ikka ülemine korrus sõidab, siis on raske, siis on väga raske kodus hakkama saada” (B 1).*

Üleüldiselt on suhtumine hooldekodusse eelarvamusega ja mitte keegi ei toonud vestluse käigus esile hooldekodudega seoses ühtegi positiivset aspekti. Kuna negatiivsed tunded ja eelarvamused on kõigil intervjueeritavatel, siis selle kontseptsiooni muutmine laialdaselt ei ole kindlasti kergesti teostav.

5 ARUTELU

Uurimuse eesmärgiks oli teada saada tulevase võileivapõlvkonna hoiakuid ja ettevalmistust eelseisvaks hoolduskoormuseks. Kuna võileivapõlvkonna esindajate hoolduskoormus hõlmab suures jaos nende vanemate abistamist, siis uurimuse ühe osana soovisin saada vaadet ka nende vanemate mõtetest nende tuleviku osas. Tuginedes teoreetilisele kirjandusele ja antud töö uurimuse osale, arutlen järgnevalt uurimuses esile tulnud tulemuste üle.

Põhinedes mõlema osapoolega tehtud intervjuudele jäi esmalt vestlustest kõlama justkui hetkel ei mõelda eelseisvale tulevikule ja väljendati, et sellega tuleb tegeleda pigem siis, kui see aeg on käes mitte ennetavalt. Hoiakud selles osas on sarnased põlvkondade vahel. Kõikide indiviidide jaoks on oluline iseseisvalt toime tulemine. Kuid mida sügavamale vestlus läks, seda rohkem oli aru saada, et siiski on mõlemal osapoolel tekkinud teatud ootused ja kujutlused tuleviku ees. Kuigi võileivapõlvkonna esindajate ja nende vanemate nägemus oli mõningal määral põlvkonnavahelise abi andmise ja saamise vaatepunktist erinev, siis suurem määral see kattus. Uurimusest selgus, et täiskasvanud tütarde ja nende emade omavahelist suhet ning eelkõige nende valmisolekut tulevikuks, kui hoolduskoormus kasvab, saab analüüsida ja kirjeldada Bengtsoni ja Robertsi (1991) põlvkondadevahelise peresolidaarsuse konstruktsiooni kaudu. Uurimuse käigus esile kerkinud olulisemaid teemasid on võimalik vaadelda läbi kõigi kuue mõõtme, mis viitab solidaarsuse tugevale olemusele peresuhetes, samuti on paljud mõõtmed omavahel seotud, mis loovad eeldused solidaarsuse olemuse sügavusele.

Põlvkondade vahel eksisteerib konsensuslik ja normatiivne solidaarsus, mille kaudu saab üldisemalt vaadelda mõlema osapoole mõtteid ja baastundeid, kui vanemad vananevad ja vajavad suuremat abi. See võimaldab näha nende ühiseid väärtushinnanguid ja hoiakuid peres, mida saab vaadelda hoolduskoormuse kasvu toimetulemisega. Võileivapõlvkonna esindajad on valmis võtma endale vastutava rolli oma vanematele abi andmises kui selleks tekib vajadus. Pikemas perspektiivis nähakse end vanematele pakkumas vajalikku abi, lähtudes selles eelkõige nende soovidest tuleviku eel. Samas on enamustel teatud ootused ka oma vanematele, eelkõige oodatakse, et vanemad kasutavad kõigepealt ise ära erinevaid lisavõimalusi, mis aitavad nende iseseisvale olekule kaasa. Oma rolli täitmist nähakse ühelt poolt kui kohustust, mida oma vanemate ees tuleb täita, kuid teiselt poolt soovitakse seda teha tulenevalt emotsionaalse sideme olemuselt ja tugevuselt vanematega. Kui tundmuslikult poolt on võimalik vaadelda afektiivse solidaarsuse aspektidest, siis kahetiste tunnete puhul saab samas lähtuda veel ambivalenttsuse teooriast. Võileivapõlvkonna esindajate vanemate tuleviku nägemus oma abi vajadusel kasvamisel, viitab

samuti konsensusliku solidaarsuse mõõtmele, sest enamasti on perekonnasiseselt, kas konkreetselt kokku lepitud või on põlvkondade vahel vähemalt ühtselt tajutavad soovid ja mõtted tuleviku teemadel. Seega täiskasvanud lapsed enamasti teavad, millisena kujutavad ette vanemad oma elu tulevikus. Kõik vanemad soovivad elada võimalikult kaua iseseisvalt ning samas on enamikel olemas valmisolek tegemaks suuremaid muudatusi, mis võimaldavad seda teostada. Eelkõige nähakse siin mugavama eluaseme soetamist ja mõned näevad täiskasvanud lapsega koos elamist ühe variandina.

Intervjuu vastustest saab järeldada, et võileivapõlvkonna esindajate jaoks on oluline emotsionaalne lähedus ja selle pakkumine ning nende emade jaoks on tulevikus oluline mitte jääda üksinda ega tunda end üksildaselt. Steiner ja Fletcher (2017) järgi pakutakse emotsionaalset tuge pigem tervetele vanematele ja Becker jt (2019) järgi on sotsiaalsete võrgustike olemasolu vajalik vaimse tervise seisukohast. Laimäe (i.a) uuring viitab, et töötavad naispensionärid vajavad kõige rohkem emotsionaalset tuge. Sellele viitab ka minu uurimus, kus mitmed emad on peagi pensionile jäävad ja saavad laste pool enim emotsionaalset toetust. Lähedust pakutatakse peamiselt läbi koosolemiste ja ühiste tegevuste ning kaugemal elavad vanemad ja täisealised lapsed suhtlevad omavahel regulaarselt telefoni teel, mis omakorda soodustab vastastikku tajutavaid positiivseid hinnanguid (Bengtson ja Roberts, 1991). Olulisena tuleb siin välja suhtlemise solidaarsuse mõõde ehk sagedus ja suhtlusviis pereliikmete vahel.

Vastastikune abipakkumine on seotud peamiselt funktsionaalse solidaarsusega, mille näitajaks on abistamise sagedus, kuid struktuurne solidaarsuse mõõde on see, mis annab eeldused abi andmisele ja saamisele, sest see sõltub otsesemalt ka elukohtade vahemaadest ja tervislikust seisundist. Uurimusest selgus, et võileivapõlvkonna esindajad saavad praegu oma vanematelt ise suuremat abi kui vastu pakuvad. Need, kellel on väiksemad lapsed, neid aidatakse peamiselt laste hoidmisega, ka Laidmäe jt (2009) töid välja, et paljud töötavad eakad, sh pensionärid hoiavad oma lapselapsi. Vanavanemad teevad seda oma igapäevase töö kõrvalt, Tammsaar jt (2013) viitavad, et see aitab neil tunda end väärtuslikuna. Tööealised vanemad aitavad vajadusel oma lapsi ja lapselapsi majanduslikult ning olulisena tajutakse moraalse toe pakkumist lastele. Laidmäe jt, (2009) järgselt ainult pensionist elav vanem, pigem ei toeta oma täisealisi lapsi, mis on kooskõlas minu uurimusega. Vanemate endi praegune abivajadus tuleneb pigem interneti kasutamise juhendamisesest või e-teenustega tegelemises ning vahel transpordiga abistamises, antud tulemused tulid välja ka 2022. a Elanikonna hoolduskoormuse uuringust. Seega omavaheline vastastikune abistamine põlvkonnavahelistes suhetes on oluline ja seda kirjeldasid ka Ingersoll- Dayton jt

(2001). Vajaliku abi osutamine on mõlema poole jaoks loomumane nähtus ja seda ei defineerita kui märkimisväärset tegevust.

Uurimuses osalenud võileivapõlvkonna esindajatel on kõigil olemas õed ja vennad. Normatiivne solidaarsus näitab perekondlike rollide täitmise pühendumist, kõik täisealised lapsed tõid intervjuudes välja, et neil on ootused oma õdedele ja/või vendadele kui vanemate abivajadus suureneb. Enamus intervjuueritvatest osutasid sellele, et suurema kohustuse on valmis endale võtma võileivapõlvkonna esindajatest naised, millele viitavad ka erinevad pereuuringud (Kokorelias jt, 2022; Wolf jt, 1997), kuid siiski nähakse ka vendade rolli hoolduskohustuse kandmises. Eelkõige oodatakse omavahelist hoolduskohustuse ära jagamist. Kuigi üldiselt ei tuua eraldi välja ootust vendadele majandusliku ja praktilise toe näol nagu viitab sellele Kasepalu (2013), siis üks vastaja tõi eraldi välja, et üks vendadest aitab kindlasti rahaliselt vajadusel. Võileivapõlvkonna esindajate vanematest enamusel ei olnud kindlat eelistust oma laste osas, keda soovitakse peamiselt näha enda abistajana tulevikus. Pigem nähakse, et kõik lapsed saavad vajadusel neid aidata või aitab see, kellel on võimalik.

Ambivalentsuse teooria kohaselt võib tekitada vastakaid tundeid olukord, kus mõlemad rollid on olulised ja samaaegselt nende täide viimine muutub keeruliseks. Topelt suur hoolduskoormus ei võimalda võileivapõlvkonna esindajal alati mõlemale osapoolele sama kvaliteetset tähelapanu ja abi osutada, aga kui mõlemad inimesed on võrdväärselt olulised, tekitab see raskusi. Uurimuse kohaselt tuleb see võileivapõlvkonna esindajate jaoks esile olukordades, kus nad kujutavad ette, et peavad väikeste laste kõrvalt vanematele suuremat abi tagama. Eelkõige kajastub see teravama probleemkohana üksik emade vaatenurgast. Oma väiksemaid lapsi nähakse nende vanuse kasvades lisaressursina, soovides neid kaasata oma vanemate abistamise või hooldamise protsessi, ka Steiner ja Fletcher (2017) kirjeldavad hooldamisega seotud väljakutseid sõltuvaks laste vanusest.

Samuti on täisealiste laste jaoks oluline, et nende roll töötajana ei kannataks kui hoolduskoormus kasvab. Kasearu jt (2018) järgi on Eesti ühiskonnas töötamine norm, mis loob ambivalentsust, kui tuleb valida töötamise ja hooldamise vahel. Seega on võileivapõlvkonna esindajatel endal ja ka ühiskonnal üldisemalt, tulenevalt isikute sotsiaalsetest positsioonidest tekkinud erinevatele rollidele ootused ja hoiakud. Uuringu raames on märgata Timmers ja Lengeleri (2022) toimetulekustrateegiast piiride haldamise- ja juhtimisstrateegiat, kus määratakse, mis on olulisem ja tegutsetakse vastavalt sellele. Võileivapõlvkonna esindajate vanemate kaudne ambivalentsust

tuleb esile olukorras, kus ühtepidi küll soovitakse elada võimalikult kaua iseseisvalt ja kodus, kuid teisalt saadakse aru, et teatud tervislik seisund seda siiski ei võimalda.

Võileivapõlvkonna esindajad tuginevad tuleviku vaates oma varasemale kogemusele, mis peamiselt on seotud nende kogemusel põhineva vanemate poolse vanavanemate abistamisega, see tuli välja ka Franks jt (2003) uuringus. Ollakse valmis tegema seda, mida on nähtud varasemalt tegemas oma vanemaid. Tajutud ja nähtud põlvkonnavahelised suhted on need, mille põhjal järgitakse oma intuitsiooni vanemate abistamises.

Tuginedes kirjandusele on paljudel võileivapõlvkonna esindajate vanematel, tulenevalt eluea tõusust, endal mitmekordne hoolduskoormus. Sellele viitab ka erinevate võileivapõlvkonna mõistete laiendamise kasutusele võtmine (Abramson, 2015; Abaya (i.a)). Uurimuse järgselt tõid pigem vähesed vanemad välja oma vanemate või lähedaste hooldamise kogemuse. Kokkupuute koht on suurem olnud neil, kelle lähedaste eluiga on olnud kõrgem või kes on abistamist teostanud tulenevalt raskemate haiguste tagajärjel suurenenud abivajaduse tõttu. Madalama abivajaduse andmise kogemust ei toodud esile, mida saab siduda normatiivse solidaarsusega, sest see on seotud perekonnakohustusega, mis on Eestis ühiskonnale omane.

Põhiseaduse § 13 alusel on kõigil õigus riigi ja seaduste kaitsele. Eestis on olemas mitmeid sotsiaalhoolekande seadusest tulenevaid teenuseid, mis aitavad nii hoolduskoormusega kui abivajavatel isikute elu kergemaks muuta. Intervjuude tulemusel võib öelda, et võileivapõlvkonna esindajad pigem ei ole kursis riigi ja KOVi poolsete suunitlustega, mis võiksid olla abiks neile kui võileivapõlvkonna esindajatele ja nende vanematele kui abivajadusega isikutele. Sama järelduse on teinud ka Tammsaar jt (2013: 15), et Eesti inimestel on pigem väiksemad teadmised sotsiaalabi süsteemist. Ühelt poolt on see mõistetav, sest kui vanematel või teistel lähedastel puudub otsene suurema toetuse või abi vajadus, siis ei ole olnud põhjust antud teematikat endale selgeks teha. Teisalt on aga küsitav, kas riigipoolne teavituskampania läbi erinevate meediakanalite, eelkõige hooldereformi puhul, ei ole olnud piisavalt tabav nendele inimestele, kes seda hetkel ei vaja või intervjuueeritavad ei ole lihtsalt pööranud sellele tähelepanu. Võileivapõlvkonna esindajate vanemad on mõnevõrra rohkem teadlikud võimalustest ja süvitsi on kursis pigem need, kellel on olnud otsene kokkupuude antud alal, kas seoses isikliku eluga või tööalaselt. Üks olulisemaid teenuseid on KOVi poolt korraldatav koduteenus, mis minu hinnangul aitab mõlemaid osapooli samaaegselt, soodustades eaka kodus elamist võimalikult kaua, ka siis kui abi vajadus suureneb. Uuringu alusel puudub mõnedel intervjuueeritavatel hetkel usk riigi poolsesse tegevusse, tulenevalt muutustest. Neil on välja kujunenud hoiak, et valitsuse poolt vastu võetud seadused ei ole püsivad

ja on ajaliselt muutuvad. Samas ollakse arvamusel, et toetama peab neid, kes seda vajavad. Vastuste põhjal ei ole võimalik teada saada ootusest, kas tulevikus oletatav kehtiv muudatus võib olla nende jaoks positiivne või negatiivne, kuid on tajutav negatiivne hoiak pidevates aset leidvates muudatustes.

Pigem negatiivne hoiak on mõlemal poolel ka üldhooldusteenuste pakkujate suhtes. Võileivapõlvkonna esindajad pigem ei näe oma vanemaid väljaspool kodu osutatavas üldhooldusteenusel ehk hooldekodus. Ollakse seisukohal, et võimalusel soovitakse saada kodustes tingimustes ise hakkama. Mõnel juhul on sellele vanem ise väga vastu ja seetõttu on nende peres teatud määral läbi mõeldud olukord, kuidas vajaduse tekkel tagada abi andmine. Samas on ühes peres isa poolt konkreetsemalt välja öeldud olukord, kuna ta soovib minna pigem hooldekodusse kui jääda koju. Samuti on enamus mõlemast osapooltest seisukohal, et vaimsete probleemide tekkimisel ei oodata iseseisvat hakkama saamist ning vajadusel tuleb kasutada väljaspool kodu pakutavat üldhooldusteenust. Seega konsensusliku ja normatiivse solidaarsuse vaates peegeldub perede ühtne arusaam soovidest.

Ettepanekud tulenevalt teoreetilisest osast ja uurimusest:

- Ühiskonnas tähelepanu pööramine võileivapõlvkonna esindajate ja nende vanemate omavahelise suhtlemise vajadusele tuleviku teemadel.
- Võileivapõlvkonna esindajate kui eraldi sihtrühmale mõeldud hüved, mis aitavad mitmes sfääris korruga toime tulla.
- Pöörata suuremat tähelepanu väljaspool kodu pakutavate üldhooldusteenuse maine parandamisele.
- Koduteenuse ühtlane arendamine kogu riigis.
- KOVi poolt pakutavate teenustest teavitamine laialdasemalt ühiskonnas.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärk oli saada teada võileivapõlvkonna esindajate hoiakuid ja ettevalmistusi tulevase hoolduskoormuse eel. Soovisin teada, kuidas tõlgendavad võileivapõlvkonda kuuluvad naised oma igapäevast hoolduskoormust, milliseid erinevaid strateegiaid on nad hoolduskoormuse kasvades läbi mõtelnud ning võileivapõlvkonna esindajate emade käest soovisin teada, millisena kujutatakse ette enda hoolduskoormuse vajadust ja võimalike lahendusi.

Lapsepõlves omandatud kogemused ja hoiakud on olulised tegurid põlvkonnavahehelistes suhetes. Vananevate vanemate toetamisel ja abiandmisel ollakse valmis tegema seda, mida varasemalt on nähtud oma vanemaid tegemas. Võileivapõlvkonna esindajad hindavad kõrgelt enda poolt antavat emotsionaalset ja moraalset toetust, mis aitab vältida vanemate poolset üksindust ja üksildustunnet. Ka vanemate jaoks on oluline mitte jääda üksi.

Uuringus osalenud võileivapõlvkonna esindajate vanemate abivajadus on pigem minimaalne, mistõttu ei nähta hetkel raskusi töö- ja pereelu ühitamisel, kui vanemate abi vajadus kasvab. Oma laste eest hoolitsemist ei tajuta eraldi kohusena, mis koormaks või takistaks oma vanemate aitamist ja sõltuvalt laste vanusest nähakse neid pigem tulevikus kaasabistajatena.

Olulisel kohal on vastastikune abistamine. Võileivapõlvkonna esindajad saavad oma vanematelt märkimisväärset tuge eelkõige laste hoidmisel aga vajadusel ka majanduslikult ja moraalselt. Võileivapõlvkonna esindajate vanemad vajavad hetkel abi peamiselt arvuti ja interneti kasutamisel. Aegajalt aidatakse neid suurematel ehitustöödel ning mõningatel juhtudel osutatakse transporti. Üldiselt vanemad soovivad pigem ise toime tulla, kuid siiski lapsed aitavad neid oma initsiatiivil, nt muru niitmisel või muudes vajalikes toimingutes.

Lähtudes uurimusest saab öelda, et pigem näevad naised ennast või oma õdesid vanematele vajalikku suurenenud abi pakkumas kui selleks tekib vajadus, kuid samas on neil ootused ka vendadele. Võileivapõlvkonna esindajate vanematel üldiselt ei ole konkreetset ootust, kes lastest võiks vajadusel aidata enim.

Kuigi vastastikku nähakse abi vajaduse suurenemisel võileivapõlvkonna esindajate rolli hooldamisel, siis antud teemal omavaheline suhtlemine on pigem minimaalne. Pigem on omandatud teadmine, et ei mõelda tulevikule ja ollakse arvamusel, et kasvava hoolduskoormuse probleemiga tuleb tegeleda siis, kui see aeg käes on.

Võileivapõlvkonna esindajate emad on enda jaoks rohkem läbi mõtelnud erinevaid stsenaariume, kuidas nad näevad ennast tulevikus kui abivajadus kasvab.

Võileivapõlvkonna esindajad pole väga teadlikud riigi ja KOVi poolt pakutavatest teenustest ja arvatakse pigem, et suudetakse ka ilma nendeta toime tulla. Samas nähakse pakutavaid teenuseid mõlema poolses vaates küll olulise aspektina nende jaoks, kes neid vajavad.

Väljaspool kodu osutatavasse üldhooldusteenusesse on suhtumine negatiivse alatooniga.

Antud tööd on võimalik edasi arendada kontseptsioonis, kus võileivapõlvkonna esindajate vanemad vajavad juba rohkemat abi kui antud uuringus või kus uurimuses osalevad võileivapõlvkonna esindajad on ainukesed lapsed ja peavad üksi toime tulema vanemate toetamise või abistamisega.

KASUTATUD KIRJANDUS

Abaya, C. (i.a). Being a Sandwich Generationer. Kasutatud 13.07.2023, https://careoptions.net/pdf/art_sample.pdf

Abramson, T. A. (2015). Older Adults: The “Panini Sandwich”. *Generation. Clinical Gerontologist*, 38 (4), 251-267. doi: 10.1080/07317115.2015.1032466

Aktiivsena vananemise arengukava 2013–2020. (2013). Sotsiaalministeerium.

Becker, C., Kirchmaier, I., ja Trautmann, S. T. (2019). Marriage, parenthood and social network: Subjective well-being and mental health in old age. *PLoS ONE*, 14(7).

Bengtson, V. L. ja Roberts, R.E. L. (1991). Intergenerational Solidarity in Aging Families: An Example of Formal Theory Construction. *Journal of Marriage and Family* , 53 (4), 856-870.

Bengtson, V. L. (2001). The Burgess Award Lecture: Beyond the Nuclear Family: The Increasing Importance of Multigenerational. *Journal of Marriage and Family*, 63 (1), 1-16.

Berman, C. (2016). What Aging Parents Want From Their Kids. Kasutatud 06.06.2023, <https://www.theatlantic.com/health/archive/2016/03/when-youre-the-aging-parent/472290/>

Brayda, W. C. ja Boyce, T. D. (2014). So You Really Want to Interview Me?: Navigating “Sensitive” Qualitative Research Interviewing. *International Journal of Qualitative Methods*, 13, 318-344.

Carter, R. (i.a). Kasutatud 14.07.2023, <https://rosalynncarter.org>

Darcy, C., McCarthy, A., Hill, J. ja Grady, G. (2012). Work–life balance: One size fits all? An exploratory analysis of the differential effects of career stage. *European Management Journal*, 30 (2), 111-120.

Eesti Vabariigi põhiseadus (15.05.2015). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 23.07.2023,

<https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002?leiaKehtiv>

Elanikkonna hoolduskoormuse uuring. (2022). Sotsiaalministeerium.

EuroCaresi kodulehekülg. (i.a). Kasutatud 16.06.2023, <https://eurocarers.org/about-carers/>

- Franks, M. M., Pierce, L. S. ja Dwyer, J. W. (2003). Expected Parent-Care Involvement of Adult Children. *Journal of Applied Gerontology*, 22 (1), 104-117.
- Gerstel, N. ja Gallagher, S. K. (2001). Men's Caregiving: Gender and the Contingent Character of Care. *Gender and Society*, 15 (2), 197-217.
- Hansson, L. ja Laidmäe, V-I. (2000). Naine, töö ja perekond Eestis - muutuvad hoiakud ja väärtushinnangud. *Ariadne Lõng*, 1/2, 61-69.
- Henberg, A., Muller, K. ja Alekand, A. (2012). Perekonna kohustused (sotsiaalsete probleemide tõttu) abi vajavate pereliikmete ees. Kasutatud 01.07.2023, https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/som_analuus_perekonna_abistamiskohustused_abi_vajavate_pereliikmete_ees_lopptekst_marts_.pdf
- Hirsjärvi, S., Remes, P. ja Sajavaara, P. (2010). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Kirjastus Medicina.
- Hollo, J. (2016). Eesti võileivapõlvkonna esindajate argipäeva kogemused mitmekordse hoolduskohustuse kandmisel. Magistritöö. Tartu Ülikool ühiskonnateaduste instituut.
- Informcare. (2015). Eurocarers kodulehekül. Kasutatud 03.06.2023, <https://eurocarers.org/>
- Ingersoll-Dayton, B., Neal, M. B. ja Hammer, L. B. (2001). Aging Parents Helping Adult Children: The Experience of the Sandwiched Generation. *Family Relations*, 50 (3), 262-271.
- Kalmus, V., Masso, A. ja Linno, M (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Kasearu, K. (2009) Muutuvad pereväärtused muutavas Eestis. Tallinn: Rahvastikuministri büroo. Kasutatud 17.06.2023, https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/muutuvad_perevaartused_muutavas_eestis.pdf
- Kasearu, K. ja Kutsar, D. (2010). Informal support networks in a changing society – are familybased networks being ‘crowded out’? *Studies of Transition States and Societies*, 2 (1), 56-73.
- Kasearu, K., Raid, K. ja Kutsar, D. (2018). Multilevel approach to ambivalence in the family sphere: Changing structures, roles and relationships. I. Albert, E. Abbey, J. Valsiner, (toim). *Trans-*

generational family relations: Investigating ambivalences (33-54). Information Age Publishing, INC.

Kasepalu, Ü. (2013). Vananemine Eestis: eakate toimetulek ja põlvkondade koostoime. Doktoritöö. Tallinna Ülikool Sotsiaaltöö Instituut.

Kokorelias, K. M., Rittenberg, N., Law, A., Wan, N. T. C., Machon, J., Arfeen, Y. ja Cameron J. I. (2022). Brothers and sisters sharing in the care of a parent with dementia. *Dementia (London)*, 21(3), 765-780. doi: 10.1177/14713012211053970

Laherand, M-L. (2008). Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: Infotrükk.

Laidmäe, V. I. (i.a). Vanemaealised ühiskonnas: toimetulek ja suhted lastega. TPÜ Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut. Kasutatud 03.07.2023, http://www2.sotsioloogia.ee/vana/esso3/5/virve-ines_laidmae.htm

Laidmäe, V., Hansson, L., Leppik, P., Tulva, T., Lausvee ja E. (2009). Later Life In Estonia: Satisfaction With Life And Intergenerational Support. *The Internet Journal of Geriatrics and Gerontology*, 6 (1), 1-14.

Lastekaitseeadus (06.01.2023). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 25.07.2023, <https://www.riigiteataja.ee/akt/LasteKS>

Lendon, J. P., Silverstein, M. ja Giarrusso, R. (2014). Ambivalence in Older Parent–Adult Child Relationships: Mixed Feelings, Mixed Measures. *Journal of Marriage and Family*, 76 (2), 272-284.

Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M. ja Strömpl, J. (2014). Intervjuu. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <https://samm.ut.ee/intervjuu>

Luescher, K. ja Pillemer, K. (1998). Intergenerational Ambivalence: A New Approach to the Study of Parent-Child Relations in Later Life. *Journal of Marriage and Family*, 60 (2), 413- 425.

Manor, S. (2021). Being a Working Grandmother, Mother, and Daughter at the Same Time: A “Double Sandwich” in a Four-generation Family. *Journal of Family Issue*, 42 (2), 324-344. doi: 10.1177/0192513X20921520

Merton, R. K. (1976). Sociological ambivalence and other essays. NEW YORK, NY: The Free Press

- Miller, D. A. (1981). The 'sandwich' generation: adult children of the aging. *Social Work*, 26 (5), 419-423.
- Navaie-Waliser, M., Feldman, P. H., Gould, D. A., Levine, C., Kuerbis, A. N. ja Donelan, K. (2002). When the Caregiver Needs Care: The Plight of Vulnerable Caregivers. *American Journal of Public Health*, 92 (3), 408-413. doi: 10.2105/AJPH.92.3.409
- Olev, A. ja Alumäe, T. (2022). Estonian Speech Recognition and Transcription Editing Service. *Baltic J. Modern Computing*, 10 (3), 409–421.
- Perekonnaseadus (08.06.2022). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 05.07.2023, <https://www.riigiteataja.ee/akt/108062022006>
- Riigikantselei kodulehekül. (2015). Kasutatud 26.06.2023, <https://www.riigikantselei.ee/uudised/hoolduskoormuse-vahendamiseks-luuakse-rakkeruhm>
- Riigiportaali eesti.ee. (2021). Kasutatud 16.08.2023, <https://www.eesti.ee/et>
- Riley, L. D., Bowen, C. "P". (2005). The Sandwich Generation: Challenges and Coping Strategies of Multigenerational Families. *The Family Journal*, 13 (1), 52-58.
- Sakkeus, L. (2019). Muutused perekonnas ja leibkonnas üle elukaare. L. Sakkeus ja T. Tambaum (toim), *Pilk hallile alale II. Vananemine elukaare vaates. SHARE Eesti uuringu teine ülevaade* (25-40). Ilmumiskoht: Tallinna Ülikool
- Sinha, M. (2012). Portrait of caregivers, 2012. *Statistics Canada – Catalogue no. 89-652 – No. 001*. <https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/89-652-x/89-652-x2013001-eng.pdf>
- Sotsiaalhoolekande seadus (30.06.2023). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 19.06.2023, <https://www.riigiteataja.ee/akt/130122015005?leiaKehtiv>
- Sotsiaalkindlustusameti kodulehekül. (2018). Kasutatud 15.07.2023, <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/uudised/juulist-saavad-sugava-puudega-taisealiste-inimeste-hooldajad-tasustatud-lisapuhkepaevi>
- Sotsiaalministeeriumi kodulehekül. (2022). Kasutatud 15.07.2023, <https://www.sm.ee/uudised/lapselapsed-vabastatakse-vanavanemate-ulalpidamiskohustusest>
- Sotsiaalministeeriumi kodulehekül. (i.a), Kasutatud 18.06.2023, <https://www.sm.ee/hooldereform>

Statistikaameti kodulehekülj. (2023). Kasutatud 18.06.2023, <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/rahvastik/rahvaarv>

Steinbach, A. (2008). Intergenerational Solidarity and Ambivalence: Types of Relationships in German Families. *Journal of Comparative Family Studie*, 39 (1), 115-127.

Steiner, A. M., Fletcher, P. C. (2017). Sandwich Generation Caregiving: A Complex and Dynamic Role. *J Adult Dev*, 24, 133-143. doi: 10.1007/s10804-016-9252-7

Stone, R., Cafferata, G. L. ja Sangl, J. (1987). Caregivers of the frail elderly: A national profile. *The Gerontologist*, 27 (5), 616-626.

Strömpl, J. (2020). Mis on kvalitatiivne uurimus? M-L. Tikerperi (toim), Kvalitatiivsed uurimismeetodid sotsiaalteadustes. sisu.ut.ee/kvalitatiivne

Takseva, T. (2016). Mother Love, Maternal Ambivalence, and the Possibility of Empowered Mothering. *Hypatia A Journal of Feminist Philosophy*, 32(1), doi:10.1111/hypa.12310

Tambaum, T., Medar, M. ja Kriisk, K. (2016). Sotsiaalteenused ja mitteformaalne abi 55+ vanuses rahvastikule. L. Sakkeus ja L. Leppik (toim), *Pilk hallile alale. SHARE Eesti uuringu esimene ülevaade ja soovitusel eakate poliitika kujundamiseks* (206-228). Ilmumiskoht: Tallinna Ülikool

Tammsaar, K., Laidmäe, V-I., Tulva, T. ja Saia, K. (2013). Family caregivers of the elderly: Quality of life and coping in Estonia. *European Journal of Social Work*, 17(4). doi: 10.1080/13691457.2013.806295

Timmers, M. ja Lengeler V. (2022). How Do They Manage? Coping Strategies of the Working Sandwich Generation in Flander. *Working Women in the Sandwich*. doi:[10.1108/978-1-80262-501-120221002](https://doi.org/10.1108/978-1-80262-501-120221002)

Trumm, A., Kutsar, D., Tarum, H. ja Kasearu, K. (2012). *Kohalik poliitikatasand hoolduskoormusega naiste tööturukäitumise mõjutajana*. Riigikogu Toimetis nr 27.

Virkus, S. (2010). Infokäitumise, info hankimise ja otsingu ning infopädevuse uurimise meetodid. Tallinna Ülikool.

Wolf, D. A., Freedman, V. ja Soldo, B. J. (1997). The Division of Family Labor: Care for Elderly Parents. *The Journals of Gerontology Series B*, 52 B, 102-109.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Mari Kolbakov,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose Tulevase võileivapõlvkonna ja nende vanemate hoiakud ja ettevalmistus eelseisvaks hoolduskoormuseks,

mille juhendaja on Kairi Kasearu,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Mari Kolbakov
21.08.2023